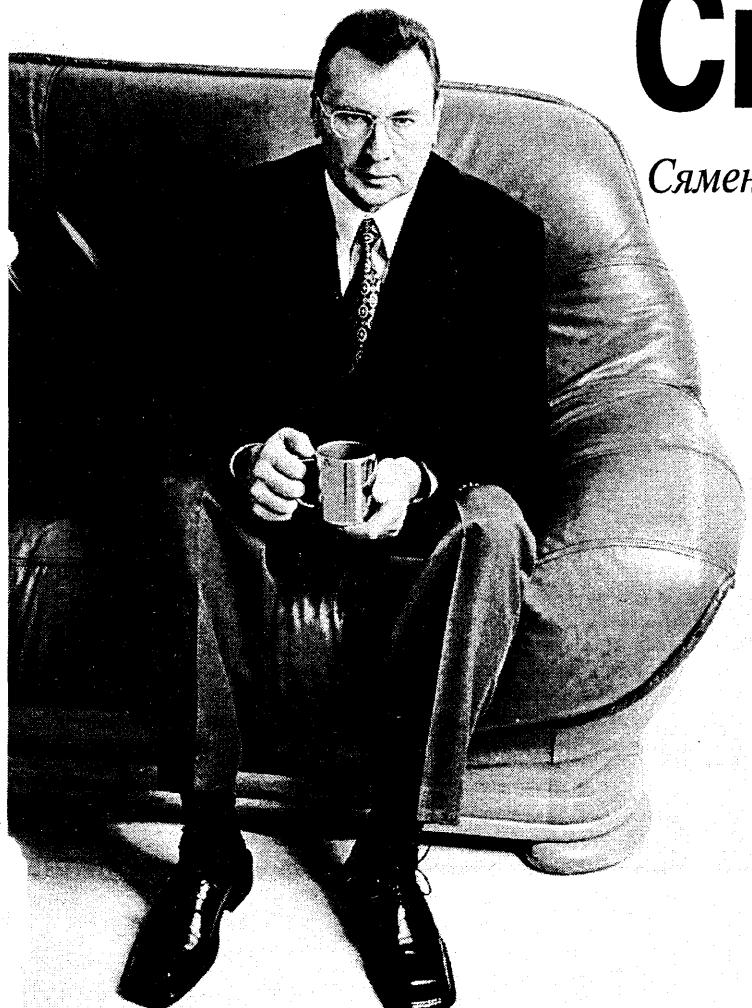

№ 49 (206) 4 сіння 2000 г.

Наша Ніва

Заснаваная ў 1906. Адноўленая ў 1991. Выходзіць у панядзелак

ПЕРШАЯ БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЕТА

РЫХТУЕЦА ДА ДРУКУ Сем апавяданьня ў на сем зімовых вечароў

Спэцыяльны нумар "НН":
СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ПРОЗА

Уладзімер Арлоў "Задніца Эўропы", Сяргей Астраўцоў "Poeti italiani", Наталья Бабіна "Босьнія і Герцагавіна", Лявон Вольскі "Новая кватэра Казімера", Адам Глебус "Штурм Масквы", Вінцэс Мудроў "Вечар у "Прэзыдэнт-гатэлі", Сяргей Шыдлоўскі "Музэюм"

Па апавяданьні на кожны шары дзень зімовага сонцастаянья, на кожнае сутоньне, на кожны доўгі зімовы вечар – чытайце 18 сіння ў "Нашай Ніве".

Ашчадзіще грошы!

Ідзе падпіска на першае паўгодзьдзе 2001 году. Можна падпісацца адрозу на шэсцьця месяцаў, а можна – толькі на квартал або месяц. У любым разе гэта дасьць Вам эканомію грошай.

"Наша Ніва" – гэта 12 старонак інфармацыі і камэнтароў пра падзеі ў Беларусі і сусвеце штоўдня, гэта паўнакроўная беларуская культура, гэта жывы голас незалежнага беларускага грамадзтва. Аўтары і чытачы "Нашай Нівы" разам твораць краіну.

Дык чытайце і выпісайце «Нашу Ніву»!

Менчукам нагадваем, што можна падпісацца на толькі на сваю паштовую скрынку, але і на шапік «Белсаюздруку», адкуль газету можна забраць ужо ў панядзелак або ў любы іншы дзень тýдня. Гэта зручна і амаль напалову танней, чым купляць штоўдня.

Падпісы індэкс 63125. Падпіска на 1 месяц каштует 964 рублі. Для менчукou на шапік «Белсаюздруку» – 760 рублёў.

Падпіску на «НН» прымаюць на любой пошце, у многіх шапіках «Белсаюздруку».

Прэзыдэнт-2001

ДАБРАВОЛЬСКІ ці ДОМАШ Хто павядзе краіну ў трэцяе тысячагодзьдзе?

Гутаркі ў рэдакцыі "НН".

ПАДПІСНЫ ІНДЕКС 63125

гасцік павінен дакладна ведаць:
колькі яму належыцца грошай за
вырашаныя ўраджай ці вырабленую
прадукцыю.

Па-другое, треба неадкладна пры-
ступаць да рафармавання сельскай
гаспадаркі. Ствараць новыя формы
сельскагаспадарчых прадпрыем-
стваў, дзе кожны працаўнік будзе
асабістым зацікаўлены ў выніках сва-
ёй дзейнасці.

— Беларусам пры іхняй цягаві-
тасці не хапае съмеласці. Прыклад —
апошняя Алімпіяды. Шмат
здольных спартсменаў, прызыравыя
месцы, медалі. Але да золата не
дасягаюць. Чаму так?

— Сапраўды, беларусы на поста-
вецкай прасторы, мабыць, маюць
найменш съмеласці ў будаўніцтве
свой будучыні. Нашыя людзі ня
могуть адчуваць сябе свабоднымі,
бо дзяржава цісле на псыхіку люд-
зей, стараецца падпрадаваць іх,
пастаўіць у залежнасці ад сябе,
кантраляваць іх. Прайўленыне
ініціятывы прыгнітаеца. Людзі ро-
бяць пасыўнымі выканаўцамі пат-
рабаванай улады, і іх дзеянасць
далей гэтага ня йдзе. Выканаў загад
— добра, ня выканаў — буду шу-
каць апраўдання.

Гэта вельмі яскрава праяўляецца і
у спорце. Нашыя спартсмены паказы-
ваюць добрыя вынікі, але на канч-
коўским этапе ім чагосці не стае. А не
хапае самага галоўнага — веры ў
свае дзеяньні. Веры ў тых, хто іх
накірувае, стаўіць задачы. З боку
уладаў ўсё робіцца не каб па-сапраў-
днаму зацікаўіць людзей, а зноў жа
— каб дамагчыся вынікаў ціскам,
дыктатам. Адкуль тут будзе съме-
ласць, адкуль — высокія вынікі?

Працяг на старонцы 2.

Дабро і Воля

Аляксандар Дабравольскі адказвае на пытаныні нашаніўцу

— Краіна перажывае стан, які
можна ахарактарызаваць як
культурную катастрофу. Па-Ва-
шаму, у гэтым ёсьць прамая віна
Лукашэнкі і ягоных урадаў ці Лу-
кашэнка проста бязволны кіраў-
нік, які ня змог пераламіць агуль-
ныя тэндэнцыі, характэрныя для
нашага рэгіёну?

— У рэгіёне назіраюцца супраць-
леглыя тэндэнцыі. Ёсьць тэндэнцыі
да демакратызацыі, самастойнасці,
аднаўлення і разывіцця нацыя-
нальных каштоўнасцяў, і ёсьць
тэндэнцыі звароту ў мінулае. Апош-
нія пераважаюць, калі лодзі расча-
рояўваюцца з-за таго, што перамены
не паліпшаюцца за кароткі час іх рэ-
альнага жыццёвага ўзроўню. У нас
мог бы быць і іншы баланс гэтых
тендэнцыяў, іншы вынік. Але наша
кіраўніцтва культивавала інгатыў-
ныя тэндэнцыі звароту ў мінулае, а
таксама нянявісьць і зайдзрасць
— два асноўныя пачуцьці, якія ця-
перашняй ўлада ўсяляк падтрымлі-
вае ў беларускага народу і на якіх
трымаецца. Калі б людзі думалі
больш рацыянальнай, яны ня сталі б
падтрымліваць такое кіраўніцтва.
Грамадзкая сывядомасць у знач-
най меры ірацыянальная, але я мяр-
кую, што ёсьць перспектывы
змяніць сітуацыю і дадаць людзям
рацыяналізму. Цёмныя пачуцьці,

якія цяпер даміні-
юць у беларускім
грамадстве, ня мо-
гуть прывесці да
палацінства і
ні жыццёвага ўзроў-
ню, ні самаадчуван-
ня людзей.

— Новы прэзы-
дэнт, пад якім лё-
зунгамі ён і пры-
шоў бы да ўлады,
апынеца перад за-
дачай кансалідацыі
грамадства, раско-
латага цяпер павод-
ле сацыяльных, ід-
алягічных, моўных,
рэлігійных, сьвета-
поглядных пры-
кмет. Якім вы бачы-
це шляхі перадо-
лennia гэтага рас-
колу?

— Асноўны раскол
у нашым грамадстве
праходзіць паводле
стаўлення да адна-
го чалавека. Прычым
усе астатнія расколы спрапакаваны
менавіта тым, што цяперашняя
улада пастаўіла пытаныне рубам: ці
“за”, ці “супраць”. Калі гэтай улады
ні будзе, калі людзі зробіць выбар
на карысць таго чалавека, які змо-

жа кіраваць краінай бяз гэтага ша-
лёнага жадання шукаць ворагаў,
то ўсе астатнія праблемы вырашаны
будзе значна лягчэй.

Працяг на старонцы 3.

Працяг са старонкі 1.

Людзі сапраўды па-рознаму бачаць шляхі разыўцца краіны, але цалкам супрацьлеглы пазыцыяў амаль німа. У грамадзтве пачненца вялікая дыскусія, і новае кіраўніцтва павінна будзе сформуляваць шлях разыўцца і выразную ідэалёгію, прыгым плюна, што ўжо на будзе спраба зрабіць гэтую ідэалёгію манапольнай Дарэны, такія спробы не ўдаліся і ціпера пашырілі: мы памятаем, што некалькі разоў яна бралася выпрацаўваць канцепцыю нацыянальной (хочу ў адносінах да гэтай улады слова "нацыянальны" гучыць съмешана) ідэалёгіі, але нічога на выйшла. Што датчыць рэлігійнага расколу, то ў рэлігійных пытаннях беларусы — талерантны народ, чаго нельга скажаць пра палітыку. Расколы звычайны, калі звычайне напружанасць у грамадзтве, якая выклікала пошукам ворагаў.

Большасць чытачоў нашай газеты — гэта людзі беларускай культуры. Але ў грамадзтве сустынуючыя людзі беларускай і расейскай культур. Якія магчымы варыянты разыўніні культуры і моўнай проблемы, каб ні беларуская, ні расейская культуры не адчуваўся ўціску? Якое месца ў будучай Беларусі будзе мець расейская мова і культура?

— Тут ёсьць дзве праблемы: першая — гэта неабходнасць грамадзянскага міру, кампрамісу ў грамадзтве ў адносінах да шляху разыўцца культуры. Г другая — гэта вельмі важная праблема аднаўлення нацыянальнай самасвядомасці, разыўцца менавіта беларускай культуры. Зараз Беларусь амаль цалкам русіфіканая. Спраба беларусізаціі, хоць і дала значны ёфект, была на вельмі ўдалай: адбыўся рэвалюцый. Вельмі важна, каб дух рэвалюцыі застаўся ў мінульм. Справа ў тым, што цяпер большасць людзей размаўляе па-расейску, але вельмі вялікая ічастка хасцелі б, каб адзінай дзяржаўнай мовай была беларуская. Гэта пакуль ня большасць насельніцтва. Вельмі нечаканы ёфект даў нядыні перапіс насельніцтва. У людзей пыталіся, на якой мове яны гаворяць у сям'і. Вынікі перапісу паказалі, што 37% размаўляюць па-беларуску — працэнт, якога мы не чакалі. Гэта быў палітычны пратэст супраць русіфікацыі. Людзі разумелі, што вынікі могуць быць выкарыстаны для абургунтавання новай хвалі русіфікацыі, і выкалася супраць. Гэта пацвярджае канцепцыю, якая ўпершыню была агучана Незалежным інстытутам сацыяльна-еканамічных і палітычных даследаванняў: беларускі нацыяналізм размаўляе па-расейску. Вялікія, хоць яны і па-беларуску гаворяць, ня лічаць для сябе праблемай аднаўленне беларускай нацыянальнай культуры. А ў вялікіх гарадох, а таксама ў маленькіх, ёсьць свае асяродкі, якія размаўляюць па-расейску, але хасцелі б аднаўлення нацыянальнай самасвядомасці і спрыяюць разыўцца нацыянальнай культуры. Хоць яны самі ня носьбіты гэтай культуры, але яны да яе імкніцца, і гэта вельмі важна.

Мне цяжка сказаць, якія можа быць канцепцыя сусідавання ў нашым грамадзтве беларускай і расейскай мовай. Нікакая ўлада ня зможа выграпіць гэтага пытання, калі людзі не адчуваюць у гэтым патрэбы. Яны ў сваіх значных частках, якія цяпер бачылі, гэтую патрэбу адчуваюць, але бальшыня грамадзтва яшчэ абыякавая.

І ёсьць такія вялічыні русіфікаторы, як Посахаў ці Замітаў, якія выступаюць за ідэю славянскай еднасці, а калі паспрабаваць разабрацца, то проста за ідэю расейскага дамінавання. Але такіх мала. Гэтае пытанне настолькі складанае, што я асабісті на ўзяўся ў брадкаўца, што і як павінны мы быць, за выключчыннем таго, што трэба падтрымаць памкненны да разыўцца беларускай нацыянальнай культуры і трэба рабіць гэта вельмі асыцярожна, бо асноўная частка грамадзтва да гэтага не гатові і напаложана

Дабро і Воля

**Аляксандар Дабравольскі:
«Людзі стануць больш
рацыянальныя»**

той ідэалёгіяй, якая праводзілася ў апошнія гады праз усе СМИ.

Прапагандысты ад улады казалі, што разыўцца беларускай культурой накіравана супраць Расеі. На самай справе мне здаецца, што расейскае пытанне будзе тут вельмі важным, але для беларусаў найважней — зразумець, што мы самі адказныя за свой ёсць. Ни Захад, ні Расея ня вырашыць нашы праблемы. І я думаю, што той комплекс непадынавартаў, які ў нас ёсьць перад Расеяй, раней ці пазней зынкне.

Чалавек, які хоча стаць прэзыдэнтам, мусіць сформуляваць для сваіх выбарцаў пэўную мару, як Лукашэнка, прыўшоў да ўлады, сформуляўшы мару "каб усё было як раней", мару вяртання ў мінулае. Зь якой марай можа выйсці на выбары дэмакратычныя кандыдаты?

Паколькі грамадзтва ніяк ня вызначылася ў палітычных канцепцыях, а расчараўванье цяпер вельмі моцнае і людзі хочуць пераменаў, бачачы, што ні да чога добра гаворяць. Вялікія, каб дух рэвалюцыі застаўся ў мінульм. Справа ў тым, што гэта не прывяло, то гэта, мабыць, будзе самае істотнае пытанне наагул да ўсіх апазыцыі. Мусіць быць контраст паміж прапановай Лукашэнкі і пропановай адзінага кандыдата ад апазыцыі. І, паколькі гэты контраст неабходны, то ірацыянальнасць, мне здаецца, ня лепшия шлях. У палітыцы ірацыянальнасць можа выкарыстоўвацца, калі гаворка ідзе пра галоўныя, фундаментальныя каштоўнасці, як, напрыклад, "любоў да Радзімы" — тут ужо ніяк нельга лягчично распавесці, чаму мы любім нашу Беларусь. Але шляхі да паляпшэння сітуацыі заўсёды рацыянальныя, і яны павінны быць простымі і зразумелымі. Асноўным палажэннем такой праграмы можа быць плян эканамічнага разыўцца, бо праблемы, якія хвалююць людзей, у сваёй аснове сёняня эканамічныя — высокія цены, малыя заробкі, беспрацоўка.

Акрамя вырашэння эканамічных праблемаў нас цікаўіць вяртанне самапавагі бударускому народу. Гэта вельмі глыбока сідзіць у грамадзкай сівядомасці, і людзі гэтага вэрбална яшчэ не сформулявалі, але гэта ўжо гучыць, бо яны бачаць, што з Беларусі насыміхаюцца ўсаўсіце, што Беларусь знаходзіцца ў міжнароднай ізоляцыі і што нікто сур'ёзна не ўспрымае таго, што думаюць беларусы, за што яны выступаюць. Фактычна людзі адчулі, што іх не паважаюць — ні ўлада, ні міжнародная супольнасць. І Расея не цікаўіць тым, што думаюць беларусы. Я мяркую, што вяртанне самапавагі будзе адным з асноўных палажэнняў перадвыбарчай праграмы кандыдата ад аўдзінай апазыцыі. Зразумела, што будзе гаворка і пра сацыяльную дапамогу, лепшую мэдыцыну, адукацию, экалёгію, пра Чарнобыль. Але першыя два — эфектыўная экономіка і вяртанне самапавагі — гэта галоўнае. Ну і, нарэшце, няма ніводнай дэмакратычнай партыі ці арганізацыі, якія б выступала за ліквідацію сувэрэнітetu краіны.

— Вы сказали, што беларуское адроджэнне не скіраванае супраць Расеі. У той жа час Расея якраз байца беларускага адроджэння і беларускай незалежнасці. Якім чынам можна дасвесці Расеі, што беларуское адроджэнне і незалежнасць не ня-

суть небясьпекі інтарэсам Расеі і што апазыцыя, якая выступае за адроджэнне і незалежнасць, не няе небясьпекі інтарэсам Расеі?

— Па-першае, паколькі канцепцыя расейскіх палітычных эліт, якая да гэтага часу дамінуе, у значайнай сваёй частцы імпэрская, то адроджэнне нацыянальных каштоўнасцей у Беларусі і іншых краінах, якія раней былі ў СССР, яны ўспрымаюць як пагрозу для інтарэсаў Расеі. Вядома, калі хтосьці будзе адчуваць сваю нацыянальную самаўбытнасць і разумець, што ён мае права быць гаспадаром на сваім зямлі, то гэта пагроза для імпэрскіх інтарэсаў. Але імпэрская амбіцыі шкодзяць самой Расеі. Дыў імпэрская палітыка Расеі апошнім часам церпіц крах. Рэальныя рэсурсы — на толькі эканамічных, іншых рэсурсах — няма ў Расеі, каб аднавіць імпэршу ў тым складзе, у якім яна была, больш за тое, гэтая імпэрсія яшчэ будзе распадацца. Такім чынам, цяпер перад Расеяй стаць ужо новая задача, якой там ня могуць дадзіць рады ўнутраныя краіны — захаваць імпэршу, якай ёсьць цяпер. Станіслаў Багданкевіч калісці адказаў расейскім палітыкам, якія сцвярджалі, што трэба Беларусь далучыць да Расеі, каб усе пытанні вырашыліся: "Далучыць спачатку Прыморскі край да Расеі, каб там усё было ў парадку, а пасля будзем размаўляць". Мне здаецца, што тут на дапамогу можа прыйсці тая самая рацыянальнасць, бо расейская стаўленне да Беларусі — вельмі ірацыянальная рэч. Але ў Расеі ўсё ёсць вырашыліся: "Далучыць спачатку Прыморскі край да Расеі, каб там усё было ў парадку, а пасля будзем размаўляць".

Словаў спачатку імпэрскага, чыніць яго зрабіў Адэль Адамовіч, з якім ён некалькі разоў сустракаўся і разам працаўвалі ў ВС.

Ірэалістичны лічыць Маргарэт Тэтэр, бо "палітык павінен быць ня толькі мэтанакіраваным — а яна такая і ёсьць — але і мусіць усвядамляць, якім чынам яго дзейнасць адаб'еца на грамадзтве, — і яна гэта ўсвядамляе".

Жанаты, мае дачку і сына.

ім вялікім экспертызам, і гэтыя мае разважаныя сведчаньці, што аднаўленчыя адказы на яго няма. Адзінае, што для нас аднаўленчыя, і мы гэта заўсёды кажам нашам расейскім партнірам, — мы абмяркоўваем усе пытанні, акрамя беларускага сувэрэнітetu.

— Калі меркаваць па прыватных аввестках у «НН», у раздзеле віншаванняў з нагоды нараджэння дзяцей, сярод чытачоў адно імя вельмі папулярнае, і гэта імя Вашага бацькі. Кім быў Ваша бацька, якая Ваша сямейная гісторыя?

— Мой бацька Альгерд нарадзіўся ў Заходній Беларусі, раней гэта быў Івансцкі раён. Усе ягоныя сваякі насліпілі на беларускія імёны: Яніна, Ядвіга, Юзік, Францішак. Ен нарадзіўся на хутары, працаў на сваіх зямлях, яшчэ да школы на падворку, калектывізацію ўсю зямлю адабралі, хоць яе было няшмат, пара гектараў. Пасля вайсковай службы бацька пераехаў жыць у вёску Сула Стойпецкага раёна, дзе заснаваў хутар. Дачку паводле тэстаў адабралі ў хор, але яна чамусці таксама спалахалася, плакала і не пайшла. Прымушаць я не хачу. Але я паспрабую іх утварыць, бо ў іх добрыя музычныя сцены, і ён мог бы добра вучыцца ў музычнай школе, але пакуль ня мае.

Калі мне было пяць гадоў, сям'я пераехала ў Койданава. Там я скончыў школу. Там зараз жыве май маці Аляксандра Іванаўна (яна з Віцебшчыны) і сям'я сястры. Бацька мой ужо памёр.

— А Вашы дзецы, хто яны, што яны?

— Мі пакуль цяжка сказаць, кім яны хочуць быць, бо сыну Аляксандру 11 гадоў, дачца Вольга — 8. Дачка ходзіць у першую клясу, а сын — у пяты. Яны вучыца ў звычайнай, неспэцыялізаванай, прафесіі, але ім саўмічна: я адчулі, што шмат ведаю і шмат магу зрабіць". Доўгі час граў на бас-гітары ў рок-гурце, цяпер наведвае Star-club.

Вайсковая спэцыялізація, якую атрымаў на ваенай катэдры ўніверситету, — артылерыст.

Пасля ўніверситету Аляксандровіч працаўваў інжынерам-канструктаром на электроніцы. У 1989 г. быў абраў на дэпутата Вярховнага Савету СССР. «Эта зымінія на толькі маю прафесію, але і сама дзярччаваныне: я адучую, што шмат ведаю і шмат магу зрабіць». Доўгі час граў на бас-гітары ў Star-club. Словаў спачатку імпэрскага, чыніць яго зрабіў Адэль Адамовіч, з якім ён некалькі разоў сустракаўся і разам працаўвалі ў ВС.

Пасля вайсковай службы бацька пераехаў жыць у вёску Сула Стойпецкага раёна, дзе я нарадзіўся. Праз тры з паловай гады нарадзіўся сястра Людміла. Бацька рабіў будаўніцтвом у калгасе, маці — настаўніцай.

Запісай Б.Т.

ПРЕЗЫДЕНТ-2001

Аляксей Каўка:

"Кандыдат, убачаны з Москвы"

Алег Груздзіловіч:

"Палітык" Дабравольскі і "гаспадарнік" Домаш"

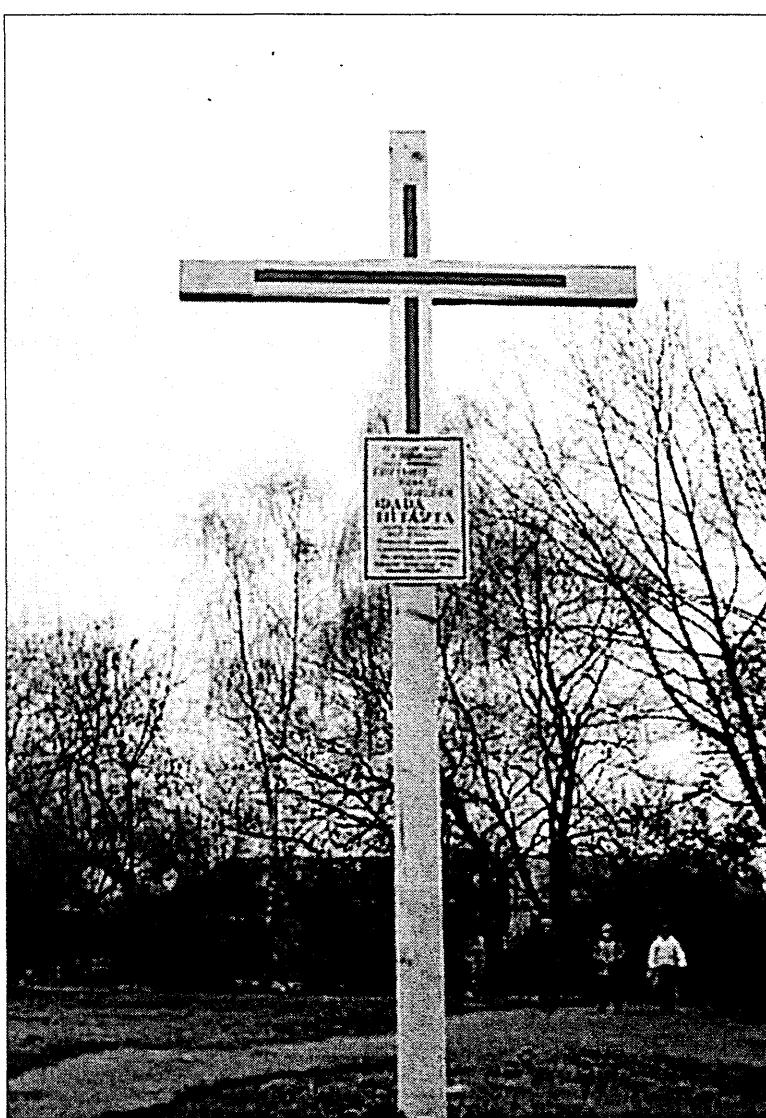
Алесь Смалянчук:

"Успамін пра Рамана Скірунта, або штрыхі да партрэту беларускага презыдэнта"

Інтэлектуалы, журналісты, гісторыкі шукаюць чалавека, які змогаў аўдзінца беларуское грамадзтво.

Чытайце ў наступным нумары "НН"

Навіны за тыдзень

**НЯЎРАДАВЫ АРГАНІЗАЦЫ
ПАДТРЫМАЛІ
РАДУ ДЭМСЛАЙ**

У Менску на Асамблею няўрадавых арганізацый зъехаліся прадстаўнікі 430 суполак і хайрусаў з усіх Беларусі. Абміркоўвалі пытаныні бягучага моманту, а ў кундапарах найбольш — як рыхтавацца да прэзыдэнцкіх выбараў. Асамблея падтрымала дзеянісць Карадынаўскай рады дэмакратычных слаў у справе вылучэння адзінага кандыдата. Гзн., што "трэці сектар", як называюць незалежныя грамадзкія суполкі, абыаць актыўна далучыцца да выбарчага змагання.

ЛЕТУЦЕНЬNIКI

30 лістапада Лукашэнка ды Путін ухвалілі ў Менску праект пагаднення пра ўвядзенне адзінага грэшай ды стварэнне адзінага эмісійнага цэнтра. Расейскі рубель мае прыйсці ў Беларусь у 2005 г., а ў 2008 г. макіць зьявіцца "новыя грэшы". З эмісійным цэнтрам будзе, са словаў Лукашэнкі, "вельмі шмат проблем".

Лісты ў рэдакцыю**ПРЕЗУМПАЦЫЯ
НЯВІННАСЦІ**

Вельмі цікава было слухаць у аўторак БТ. На кожны дзень даводзіцца чуць, як распльякаюць гэбуху, нібы хулігану-падлеткаў. Галоўны прыкол тыдня — гэта Шэйман-пракурор. Пасада праукора — адна з нешматлікіх, што патрабуе спэцыяльнай юрыдычнай адкукацыі. Пракуратура ў любой дзяржаве ажыццяўляе найперш нагляд і кантроль за дакладным выкананнем закону ўсімі галінамі ўлады, а таксама — грамадзянамі. Дзеля гэтага трэба, прабаче, хоць бы для пачатку ўмечь адрозніваць крадзеж ад махлявіствы альбо наўмысныя дзеяніні — ад звычайнай нядбайнасці. Вядома, мы ў нашай краіне добра разумеем, каму й дзеля чаго спартрэбіўся генэрал-танкіст з праукурорскім шытом.

Ці будуть цяпер праукурорская здаўца раз на месец страваю падрыхтоўку, ці з'явіцца бліжэйшым часам нейкі спэцыяльны атрад хуткага разгавання праукратуры, альбо, скажам, Асобая Народа пры Прасудары РБ — ужо нішто не будзе дэйнум.

А пакуль чамусыць ўзгадваеца стары анэкдот з часоў савецкага войска. Прыходзіць раніцай у казарму старшина з бадуна і не знаходзіць пляшкі сіліту —

такое сама пагадненне падпісалі В. Кебіч і В. Чарнамырдзін у 1994 г.

ПАЗОУ БГК

Беларускі Гельсынскі Камітэт накіраваў пазоу ў Вярхоўны Суд аб прызнанні несапраўдным вынікаў каstryчніцкіх выбараў па Маладчанская выбарчай акрузе № 86 (Менская вобласць), дзе, паводле назіранняў БГК, моцна падтасавалі вынікі. Гэта першы пазоу такога кшталту, а будзе яшчэ на менш за 10 па іншых выбарчых акругах, дзе праукратура яшчэ на скончыла праекі.

**ЗМAGАНЬНЕ
З ПАРТЫЗАНАМІ**

30 лістапада ў Менску міністры замежных спраў СНД пагадзіліся стварыць "антытэрарыстычны цэнтар", што адразу і пачаў дзеяціца — з 1 сінняні. Зблішага ён мае змагацца з ісламізмам у Азіі. Беларускія ўлады робяць і свае заходы — 28 лістапада Лукашэнка загадаў КДБ і МУС падрыхтаваць прапановы па ўзмац-

Часовае зынікненне

29 лістапада ўначы ў Горадні паставілі крыж на месцы, дзе калькі ўніятычнай Фара Вітаута. Крыж прастаяў два дні. 30 лістапада ўвечары ён зынік.

Сведкаў зынікнення крыжа не знойшлося, як і сведкаў яго ўсталяваныя. Драўляны крыж даўжынёю чатыры метры прынеслы і ў капалі пасярод касыцёльных падмуркаў. Гэта адбылося якраз у туноч, калі споўнілася 39 гадоў ад зруйнавання храма. Раніцай гараджане сталі спыняцца побач, чыталі шыльдачку на крыже. У ёй паведамлялася, што «варварства было зьдзесьнена камуністычным рэжымам» у 1961 г. Некаторыя фатографавалі крыж, некаторыя хуценька беглі далей. Беларуская мова тэксту несла прысмак крамолы. Тым больш што на крыжы як быццам распнулі беларускі сцаг — у выглядзе скрыжаваных пасаў адпаведных колераў. Адзін з чыноўнікаў гарыканкаму адрэзу называў падзею «палітычнай акцыяй», паколькі невядомыя дазволу ў гарадзкога начальніцтва не пыталіся. Навіна хутка разышлася. Учэчары вернікі сабраліся пад вольным небам на малітву, а крыж быў асьвячаны. Праз суткі ён зынік.

Гэтае зынікненне нагадвае лёс самога касыцёла. Ён быў самым стальным у горадзе — позынегатычным. Старэйшая за яго — толькі праваслаўная Каложка, якая захавалася на-

палацову. Падчас расейскай акупацыі, на початку XIX ст., царскія ўлады па-варварску перарабілі касыцёл, насадзіўшы на позынегатычны «карак» вялізныя «цыбуліны». Толькі за польскім часам храм зноў набыў свой сапраўдны выгляд. Гэта, напэўна, разъюшвала савецкую ўладу, якой напльваўшы было нават на сваю праваслаўную царкву. Касыцёл зынішчылі, праста каб зынішчыць. Ніякай нават уяўнай патрабы не было — каб, напрыклад, пабудаваць замест яго хрушчоўку. Месца яго, у самым цэнтры гораду, на Савецкай плошчы, дагэтуль пустуе. Зрэшты, на початку 90-х гэтае акаличнасць якраз натхняла. Загаварыў пра тое, што некалі магчымы будзе нават адбудаваць съвятыню, хоць тады з-за інфляцыі і крызысу гэта здавалася нерэальным. Была тады і спроба паставіць крыж. Аднак улады адказілі, што на падмурках будзець праходзіцца раскопкі. Сапраўдны, іх раскапалі і кінулі. Пра задуму з крыжам больш нікто ня ўспомніў. Бяздзеянічнай чамусыць нават касыцёльныя ўлады, хоць ім гэта зрабіць было няможка.

А потым была прэзыдэнцкая кампанія. Пасольства стала зразумела, што новая ўлада ніколі не дазволіць аднавіць гэткі вялікі касыцёл.

Сёлета вернікі-беларусы, для якіх набажэнства на беларускай мове адбываецца звычайна раз на тыдзень у Фарным касыцёле, выра-

шылі ініцыяваць аднаўленне разбуранай съвятыні. Было б сымбалічным адбудаваць храм і зрабіць беларускім, — вырашылі яны. Но ў сваім родным горадзе беларусы ня маюць свайго касыцёла. Усе касыцёлы тут лічацца польскімі і, за рэдкім выпяяткам, набажэнства ў іх вядзецца толькі на польскай мове.

Пра задуму стала вядома палікам, і яны пачалі пераймаць рэй. Высьветлілі, што за мяжой яшчэ жывуць бывалыя гарадзенцы, якіх хрысцілі ў Фары Вітаута. Што ёсьць магчымасць пачаць кампанію збору ахвяраванняў. Паколькі сёньня на Гарадзеншчыне будуюцца гэткія ж вялікія касыцёлы, рэальны шанец знаісці грошы на аднаўленне зруйнаванага храма існуе. На думку аднаго з сбіроў Саюзу паліякаў, касыцёл варта і траба адбудаваць, бо ў цэнтры места былі тры касыцёлы-дамнанты: Вітаута, Фарны (езуїцкі) Еўрардынскі Першай якраз і бракуе.

Што да крыжа, дык завадарамі ў гэтай справе сталі лідчукі. Некалкі гадоў таму яны паставілі, а потым шматкроць узнаўлялі крыж на месцы пакараньня съмерцю ксяндза А. Фалькоўскага. Гэты съвітар заплатіў жыццём за тое, што ў 1863 г. зачытаў вернікам маніфэст паўстанцкага ўраду. Лідзкія ўлады раз за разам нішчылі крык, і пакуль што перамога засталася за імі. Часова.

Сяргей Астраўшоў

**"ДЭ-ФАКТА"
ПРЫКРЫВАЮЦЬ**

Магілёўская падатковая інспекцыя запатрабавала ад газеты "Дэ-факта" выплаціць штраф больш як 2 млн. рублёў і замарозіла рабуту выдання. Газета апынулася на мяжы закрыцця. Заснавальнікі газеты адзначаюць, што сёлета гэта ўжо пятая праверка. Камітэт дзяржаўнага кантроля распачаў праверку адрэзу на дачы падпякуніка Н. Асуджаны сказаў, што біў салдатаў "з чиста бацькоўскіх меркаваній".

**БЕЛАРУСКІ СРОДАК
АД AIDS-Y**

У Беларусі распрацавалі антывірусны пропарат "Заміцыд" для лячэння ВІЧ-інфікаваных. У рэспубліканскім навуковы-даследчым інстытуце мікрабіялогіі і эпідэміялогіі праходзіць таксама вырабаванні вакцины супраць ВІЧ, а таксама тэст-систэму, якія будзець выкарыстоўвацца дзеля дыягностыкі ВІЧ-інфекцыі.

БЕЛАРУСКІ СРОДАК**АД AIDS-Y**

У Беларусі распрацавалі антывірусны пропарат "Заміцыд" для лячэння ВІЧ-інфікаваных. У рэспубліканскім навуковы-даследчым інстытуце мікрабіялогіі і эпідэміялогіі праходзіць таксама вырабаванні вакцины супраць ВІЧ, а таксама тэст-систэму, якія будзець выкарыстоўвацца дзеля дыягностыкі ВІЧ-інфекцыі.

На іншай налепцы (дрэнна адлеплівалася) было надрукавана такое: "Мы здесе. Назад путь нет". Можна толькі пашкадаваць гэтыя няшчасныя. Но на перад, налева, направа ў іх таксама "путь нет". Папалісі во ў пастку. Цікава, ці гэта тэкст адмыслова для Беларусі, ці ёсьць яшчэ зразумевы.

На іншай налепцы (дрэнна адлеплівалася) было надрукавана такое: "Мы здесе. Назад путь нет". Можна толькі пашкадаваць гэтыя няшчасныя. Но на перад, налева, направа ў іх таксама "путь нет". Папалісі во ў пастку. Цікава, ці гэта тэкст адмыслова для Беларусі, ці ёсьць яшчэ зразумевы.

Поп-съпявак Ален, што быў звязаны ў Амэрыку, па вяртанні на родзіму працаўваў над стварэннем новага альбому "Толькі сон", які гэтым днём выйшаў на касэце i CD. Падрыхтаваў Алея Кудрыцкі

Бульба, ужо "пройдзеная" каліярадзкім жукамі. Новым каліярадзкім жукам яна, пэўна, будзе ужо нецікавая. Але я не могу зразумець беларусу ці "тожа беларус", які з задавальненнем засоўвае сваю голаў у гэтую пятлю. А ёсьць, на жаль, і такія. Нават ведам аднаго немаладога ўжо чалавека са шляхты, дык ён лічыць, што паходзіць ад "беларускіх казакаў" — азначынне, якога няма нават у шматомнай Энцыклапедыі гісторыі Беларусі!

Але я налепкі. Ix, які каліярадзкі жук, трэба звіраць на пару. Но як прапусцішь момант, давядзецца прыкласці на шмат больш намаганьняў, а то й зусім застанешся бяз бульбы. Кажучы, на самым пачатку каліярадзкі жук распайдзіцца з хуткасцю пыцдзяляць клямтраў за год. Цяпер налепкі разводзяцца кур'ерскімі цягнікамі (а мо грузвікі?). Лепш за ўсё здымыць налепку ў дажджліве або проста вільготнае надвор'е. Гэта (пакуль?) можна зрабіць цалкам легальна, не зважаючы на прысутнасць іншых людзей або нават міліцыі. Нямая такога закону, каб забаранялася здымыць налепкі са савасткай. Дык давайце ўсе разам зробім вуліцы нашых гарадоў чыстымы!

А. Гомель

ТЭЛЕВІЗАР

Круці не круці...

Лукашэнка і Шэйман пачалі новы спектакль

Навіной тыдня стала ператраванье сілавікоў Лукашэнкам. Ніхто ўжо не называе гэтага спектаклю карным актам. Тэатар бывае акадэмічны, драматычны і палітычны. Розніца паміж імі невялікая. На тэатральнай сцэне часам у кожнай дзеі актор актора крывае, зневажае і нават забівае, але ніводзім здарды выглядзяч на пойдзе паслья спектаклю за кулісы ганіць забойцу і шкадаваць забітага. У глядзельнай залі паспачувае, нават паплача, але калі запаліцца съятло і акторы выйдуць усе разам на сцэну, каб развязацца, дык рэальная жыццё імгненна нагадае аб сабе. Хтосьці заспяшаеща на працу, нехта ўзгадае, што трэба купіць хлеба, бо ў хаце ні скарынкі, хтосьці адразу накіруеша ў дзіцячы садок па сына або дачку. Бесклапотных людзей цяпер амаль німа. Магчыма, толькі бамжы. Але яны ў тэатар ня ходзяць.

Відавочна, што Лукашэнка распачаў перадвыбарчую кампанію. Балазе ён сам сабе судзізя і фальстарту не авесціць. Спектакль пачаўся. Шматлікіны глядзелі на кішталт лацінаамэрыканскага. Галоўны рэжысэр напачатку ўзяўся за рэвізію сваёй трупы. Трупа ў яго, трэба сказаць, вельмі слабая і мала-

лікая. Кожнаму актору тут трэба быць і кавалём, і стругалём, і танкістам, і пракурорам. Да таго ж сам рэжысэр недаверлівы і капрызны. У панядзелак і адбылася адна з найбуйнейшых сёлетніх інспінізацый. Ці то для высокага маскоўскага госьця, ці то выключна для сваіх гледачоў, ці то — і нашым і восьмым.

Рэхтуеца рымейк п'есы сямігадовай даўніны: пра чыноўнікаў, якія рабоюць народ. Сусветная клясыка. Рэжысэр у ролі Машэкі. Галоўная роля другога пляну аддадзена народнаму пракурору Шайману. Менавіта ён пачне зараз шукаць патрэбныя ахвяры, падпісваць ордэры на затрыманні, караец, выконваць усю чарнавую працу. На ўзор якогасці Бермана (ня Інгмара Бэрмана, а Барыса Бермана). Рэжысэр, ён жа выканана ў галоўнай ролі, будзе толькі здзяйсьняць падгучыны вокічі на тоўсту справядлівасць народнае пакараньне. “Бо чаму так кепска жыве народ?” — спытацца ён на народу і сам адкажа: “Бо чыноўнікі зі яго зьдзекуюцца і бяз сораму раскрадаюць краіну”. Вось толькі кто кіруе гэтым чыноўнікамі і хто ў краіне першы чыноўнік? Ці зможа на гэтыя пытанні адказаць народу апазыцыя?

Алесь Аркуш

■ **Дзе варта быць**

Барадулін, Камоцкі і Ткачэнка

Рыгор Барадулін, Алесь Камоцкі і Ўладзімер Ткачэнка 5 сіння запрашаюць шаноўнае спадарства ў Дом літаратара паслуছаць песні з кругліка “Зорка Спагады”. Пачатак а 18:00.

Маркі ў Горадні

Да 9 сіння ў Гарадзенскім гісторыка-археалагічным музеі праходзіць 2-я Нацыянальная філятэлістyczная выставка. Удзельнічаюць філятэлісты з Беларусі, Латвії, Літвы, Польшчы, Рәсей і Украіны.

Фота на мяжы

У менскай галероеi “NOVA”, што ў бібліятэцы імя Янкі Купалы, адкрылася экспазіцыя з сэрыі “Беларуская фатаграфія: на мяжы стагодзьдзяў” пад назвай “Homo Novus”. На ёй прадстаўленыя працы маладых фотографаў, якія выстаўляюцца ўпершыню.

Вечарына ў МДЛУ

Суполка Задзіночання Беларускіх Студэнтаў Менскага Дзяржаўнага Універсітэта сумесна з катэдрой беларускай мовы і літаратуры ладзіць 7 сінняня а 17-й у сваёй вучэльні літаратурна-музычную вечарыну (аўдышырня B-202). Удзельнічаюць малады рок-гурт “Kalimtu” і бард Зымцер Бартосік. Уваход вольны.

**Паводле інфармаціі
Праваабарончага цэнтра
“Вясна-96”**

Алесь Кудрыцкі

АНОНС

“БЕЛАРУСКІ ЧАС”

Журналісты “Беларускага часу” выпраўліся ў чарнобыльскую зону, каб дасьледаваць магчымасці развіцця турыстычнага бізнесу ў радыёактыўных мясцінах. “Чарнобыльскі маршрут” — праект экстремальнага радыё-сафары. “Лошыца гіне” — матэрыял пра гаротны стан унікальнай менскай сядзібы XVI ст. Добры дадатак да гэтага артыкулу — водгук на выхад кнігі “Хрысьціянскія храмы Беларусі на фатадзымках Яна Балзун-кевіча”. “Краіна без бацькоў” — так хутка можна будзе назваць Беларусь, бо ўжо зараз у нас 28 тыс. дзяцей — сіроты. У рубрыцы “Парады жабракам”, якую вядзе спадарыня Элеанора Ракфэлер, — “Ода зношаным калоткам”. “Расейскія немцы акопваюцца над Радашкавічамі” — аповед пра немца, які разам з сынам апантана стварае нямецкую вёску, дзе будуць разводзіць стронгу ды рабіць кілбасы. “На карысць” — пад такой шапкай змешчаныя развагі пра беларусаў-вінарабаў “Беларускім патрэбамі вінаград”.

Падрыхтаваў А.К.

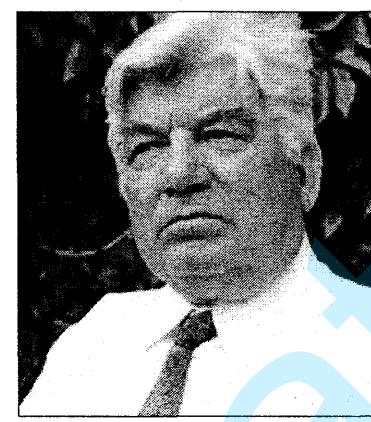
Сямён Шарэцкі і Зянон Пазняк выступілі на мінулым тыдні з заявамі пра неабходнасць як найхутчайшага фармавання Часовага ўраду народнага даверу. Старшыня легітимнага органу заканадаўчае улады і гістарычны лідэр нацыянальна-дэмакратычнай апазыцыі мяркуюць, што дэмакратычныя выбары ў Беларусі немагчымыя, пакуль А.Лукашэнка пры ўладзе, і што сапраудныя перамены у краіне могуць адбыцца толькі рэвалюцыйнымі шляхамі.

Акупацыйны рэжым

Заява Сямёна Шарэцкага

Спадар Шарэцкі, які знаходзіцца ў Вільні, лічыць, што галоўным аргументам у апошніх кадравых перастаноўках у сілавых структурах быў расейскі ўплыў. У першую чаргу гэта прасочваеца ў тым, што ўсе новыя прызначаныя міністры — расейцы. Іхныя папярэднікі на пасадах “аддаюць” на службі дыктатарскому рэжimu, створанаму ў Беларусі з дапамогай расейскіх шавіністичных колаў, але па нацыянальнасці былі беларусы. Іх месцы занялі цяпер пасланцы Масквы, многія з якіх з'яўляюцца афіцэрамі расейскіх спэцслужб. Апошні кадравы ператрас на шрагах дыктатарскага рэжimu не павінен ужо ні ў кога выклікаць сумневу, што, гаворача словамі кіраўнікі Расейскай Федэрациі, у Беларусі заканчваеца “зачыстка” існуючага рэжиму ад саміх беларусаў. Тым больш, што гэта пацьвярджаеца і абраньнем кіраўніка так званай “Палаты” — таксама па нацыянальнісці пасады расейца, які ўжо, дарэчы, пасыпэў з'яўляваючы беларускую мову”, — заявіў сп.Шарэцкі.

“Па сваім нацыянальнім складзе пануючы ў краіне дыктатарскі рэжым з'яўляеца амаль цалкам ра-

сейскім, а ў адносінах да Беларусі — акупацыйным. Наступнымі крокамі, які можа адбыцца ў Беларусі, мабыць, стане адхіленне ад улады самога дыктатара і замена яго на менш амбітную і больш прымальнную для Рәсей асобу або прымус сёньняшніга дыктатара здаць дзяржаву ўсім з'яўленітам Беларусі на праціванаваных расейскімі шавіністамі ўмовах”, — заявіў сп.Шарэцкі.

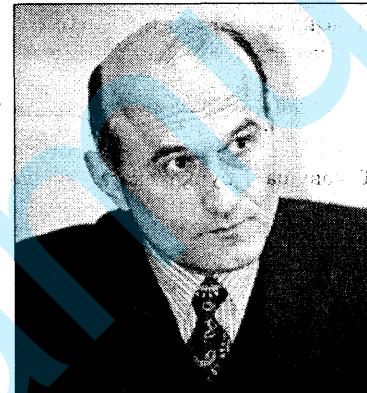
Такім чынам, зыходзячы са словаў сп.Шарэцкага, у Беларусі можа з'яўліцца трэцяя сіла, якая возьме ўздел

у барацьбе за прэзыдэнцкую пасаду, сіла, што пакуль ня мае магчымасці адкрыцца ўзьдзейніць на ўнутраную палітыку Беларусі, але ў якой хапе рэсурсаў, каб прадвызначыць расклад прэзыдэнцкіх выбараў. І глебу для палітычных зменаў на карысць Масквы падрыхтуе, магчыма, сам Лукашэнка, які пакуль можа лічыць сябе адзінкай, хто здолыў ўльвоўніцца на съятуцьло. Яго зброй у барацьбе за прэзыдэнцкую пасаду, на думку сп.Шарэцкага, станець недэмакратычныя выбары, у якіх перамагае той, хто трывама ўладу.

“Калі на будзе свабодных выбараў, нікія кандыдат ад апазыцыі не пераможа. І як пакуль бачна, свабодных выбараў ня будзе. Тым больш што ўзмадняючы расейскія шавіністичныя структуры. Я таксама стаю за аднаго кандыдата, але перш трэба нешта зрабіць для таго, каб у Беларусі адбыўся дэмакратычныя выбары. Лукашэнка, а разам з ім расейскія шавіністы не дазволяць, каб дэмакрат стаў прэзыдэнтам, бо дэмакратычны ў Беларусі — значыць суверэнітэт Беларусі. Трэба думаць зусім не пра тое, каго абраць адзінкай кандыдатам ад апазыцыі, а пра тое, каб быт ўмовы для дэмакратычных выбараў і, такім чынам, для перамогі”, — сказаў нам сп.Шарэцкі.

Зыходзячы з гэтага, сп.Шарэцкі прапануе, каб прэзыдэнцкія, а таксама парламэнцкія выбараў правёшчы часовы Урад нацыянальнага даверу. Гэта кардынальна зьмяніла б сінтар будучых прэзыдэнцкіх выбараў і зрабіць іх сапрауды свабоднымі. Сп.Шарэцкі запэўнівае, што на гэты раз, у адрозненіе ад трапенавых 1999 году, выбары пад патранатам Ураду народнага даверу акажуцца сапрауднымі.

А.Б.

Беларусь у мяшку

Зварот Зянона Пазняка

кіянэры расейскага ФСБ”. Пазняк мяркуюць, што “апошнім (пасля чысткі і зрабенія “справы”) Масква ліквідуе Лукашэнку. Дзеля гэтага сярод выдаленых (каб выглядаць пачярпельм) будуць рыхтаваць свайго Каштуніцу. Беларусы павінны зразумець, што з 27 лістапада ў Беларусі кіруе поўнасцю расейскі акупацыйны ўрад, які складаецца цалкам з расейцаў”. І таксама: “На сёньняшні дзень Беларусь ужо ў мяшку. Засталася толькі завяшчаць. То, што беларусы ў гэтым мяшку спакойна сядзяць, тлумачыца тым, што яны на ведаюць, што іх чакае. Але калі мяшок завяжуць, то разумець будзе ўжо позна”. На думку лідэра Кансэрваторы-Хрысьціянскай Партыі БНФ, нікіх рэальных прэзыдэнцкіх выбараў у Беларусі ў тых умовах ня будзе. “Можа адбыцца толькі фальшивая выбарчая прафанація дзеля аргументавання і замацавання акупацыйнай палітыкі рукамі і нагамі

беларусаў. Улада ў Беларусі Масквой ужо захоплена. Засталася яе толькі легітимізація. Калі ж гэтага не атрымаеца, то Рәсей паспрабуе арганізація пераварот і потым — хуткі захоп нацыянальнай мэйсамыці і ліквідацыі Беларускай дзяржавы”.

Б.Т.

Да нататак Славаміра Адамовіча “Паслья Амэрыкі”

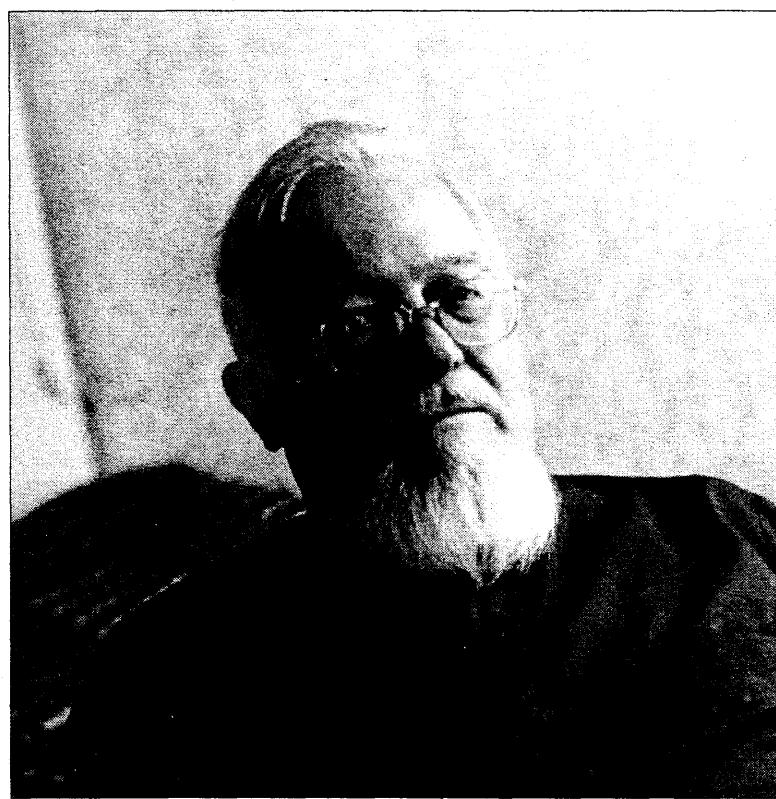
Хачу падзяліцца з вас за рэкламу выдання, у якім працую, і заувагу да маёй сціплай асобы. Нават не зважаючы на быццам бы негатыўны канцэкт згадкі, пабачыць уласнае прозыўшча на старонках улюбёнаі “НН” было надзвычай прыемна. Але, улічваючы імя і рэпутацію аўтара тae самае згадкі, не скажу, што дзіўна. Зъдзіўіла іншае. Аднак буду пасыльдаўні.

У сваіх творы пад кідкай называюць “Паслья Амэрыкі” Славамір Адамовіч згадвае, як у сваім артыкуле “Покажите мне героя!” (БДГ, 17 чэрвеня 2000 г.) я абуроюся “поступком этого литератора”. Імя “литератора”, дарэчы, не называю. Адкуль Славаміру вядома, чым менавіта ўчынкам я абуроюся — чарговая загадка, пакінутая нам таямнічай постасцю пасета, да спробы разгадкі якой я вярнуся пазней. А зараз прывяду некалькі вытрымак са свайго артыкулу, тым

больш, што Славамір чамусыці заўсякі паведаміць чытачу, які такі “ягоны” ўчынек мне прыйшоўся не-даспадом. “Оказываецца, сей цінітель женскай красоты избіл очередную свою пасію. Избіл из-за денег, которые та ему не вернула! Некоторое время назад уже приходило слышать об этом поэте гадости. От однокурсницы, попытавшися было взять у лжегероя интервью. Вместо рассуждений о жизни, литературе и любви молодой журналистке достались сексуальные домогательства. В самой, кстати, неромантической форме”.

Менавіта пра гэтыя слова Адамовіч піша, што “некі Доўнар Вадзік апрылюдніў крхкіх менскіх плёткі”. Чаму Славамір упэўнены, што па ўсім Менску пра яго ходзяць такія, мяккія кажучы, непрыварабныя плёткі — гэта, безумоўна, вельмі цікава, але ми не відаемі. Напэўна, трэба заспаціца пэзія: якім-нікім, але героям.

Вадзім Доўнар,
Менск

а. Аляксандар Надсан

Адной з "белых плямай" у гісторы Грэка-Каталіцкай Царквы ў Беларусі пачатку XX стагодзьдзя ёсьць праект сэмінары ў Рыме, на заснаванье якой княгіня Магдалена Радзівіл ахвяравала брыльянтава калье влікай вартасьці. Праект застаўся прыгожай марай. Пра лёс калье доўгі час нікто нічога ня ведаў. Першы зацікавіўся ім сур'ёзна ў 1957 г. біскуп (тады яшчэ съявтар) Чэслаў Сіповіч у біографіі а.Фабіяна Абрантовіча². Паводле яго, выручаны за продаж калье гроши трапілі да аа. марыянау у Другі, якія выкарысталі іх на мэты, якія, — як відаць са зъместу, хоць аўтар сам гэтага ня кажа, — ня мелі нічога супольнага з іхнім першасным прызначэннем. Сіповіч таксама вельмі цымяна гаворыць пра тое, ці гэта было зроблена з ведама і са згодай дабрадзеекі. Наагул, сказанае Сіповічам выклікае больш пытаньня, чым дae адказаў. Другі аўтар, Сяргжук Абламайка, які ў 1995 г. у артыкуле "Невядомая Унія"³ прысьвяціў шмат месца гісторыі калье, абапіраўся на звесткі, узятыя з артыкулу Сіповіча, і дадаў да іх свае меркаваны і згададкі. Кароткі агульны і недакладны згадкі пра калье знаходзяцца ў іншых аўтараў⁴.

Дадзены артыкул — спроба за-поўніць "белую пляму" на аснове дакументаў, якія захоўваюцца ў Бібліятэцы Ф.Скарыны ў Лёндане⁵.

Магдалена Радзівіл балоча адчува-ла рэлігійнае разъяднанье ў беларускім народзе і марыла пра ад-наўленне Грэка-Каталіцкай — або, як яе называлі, Уніяцкай — Царквы, зыншчанай расейскімі ўладамі ў 1839 г. Яна ўважала, што за гэтую трагедыю ў влікай меры былі адказныя прадстаўнікі беларускіх вышэйших клясаў, а значыць, і ейныя продкі, якія дзеля выгодаў прынялі рымскі абряд, пакінуўшы народ на волю лёсу і аслабіўшы ўніяцкую Царкву. Гэта ўмацоўвала Магдалену Радзівіл у жаданьні дапамагчы адраджэнню Уніі, у чым яна мела шмат прыхільнікаў і аднадумцаў сярод беларускіх дзеячоў, асабліва сярод маладых рым-каталіцкіх съявтароў.

ЗАПРАШАЕМ НА ПУБЛІЧНЫЯ ЛЕКЦЫІ І ПРЭЗЕНТАЦЫІ

5 сіння

Прэзэнтация кнігі
Алеся Разанава
«Гліна. Камень. Жалеза»

12 сіння

ВІКТАР ПЯТРОЎ-ХРУЦКІ
«Найноўшае мастоцтва
ў Беларусі»

Прэзэнтациі адбудуцца ў Цэнтральнай бібліятэцы
імя Янкі Купалы (актавая залі) па адрасе: вул. Харужай, 16
Пачатак а 18.30.

ТАЙНЫНА брывлянта вага калье Магдалены Радзівіл

Гісторыя няздзейсненай мары

Радзівіл у сакрэце.

Княгіня даручыла справу тром беларускім съявтаром, якія карысталіся ейным даверам. Імі былі Фабіян Абрантовіч, Лукаш Хвецька і ўжо згаданы Францішак Будзька. Два першыя выкладалі ў Магілёўскай духоўнай сэмінары ў Пецярбургу⁷. Апрача іх і Рамана Сірмунта, напэўна ведаў сакрэт мітрараполіт Андрэй Шаптыцкі, без чыёй дапамогі праект сэмінары ня мог быць зъдзейснены. Вызвалены паслья Лютаўскай рэвалюцыі з амаль трохгадовага зняволення ў глыбі Рачеi,

*Non mirari,
non indignari,
sed intelligere*

у сакавіку 1917 г. ён адведаў Пецярбург, дзе сустракаўся з вышэй названымі беларускімі съявтарамі.

З увагі на няпэўнае становішча ў Беларусі а. Абрантовіч завёз калье ў Пецярбург, дзе разам з а. Хвецькам схавалі яго ў бяспечным месцы ў чаканыні больш спрыяльных аbstавін.

У вышкі бурных падзеяў 1917–21 г. Беларусь была падзеленая на дзве часткі між Саветамі і Польшчай паводле падпісанага ў Рызе трактату. Спрабы беларусаў адрадзіць свою незалежную дзяржаву ў форме БНР не дали жаданага выніку, але пакінулі моцныя сълед ў іхнія съядомасці і жаданыне змагацца за зъдзяйсненне ідэалу Акту 25 Сакавіка. Зрухі закранулі ўсе галіны нацыянальнага жыцця, у тым ліку і рэлігійнага. У 1917 годзе была адноўленая Менская Рымско-Каталіцкая дыяцэзія. Ейным першым біскупам стаў Зыгмунт Лазінскі, які заняў свой пасад улетку 1918 г. У канцы таго самага году прыехаў у Менск а. Фабіян Абрантовіч і быў назначаны рэктарам новаадчыненай духоўнай сэмінары. Паслы 1921 г. яны і многія іншыя съявтары былі вымушаны пакінуць Менск Біскуп Лазінскі затрымаўся ў Наваградку і кіраваў той часткай Менскай дыяцэзіі, якія апынулася пад уладай Польшчы. У канцы 1925 г. ён узначаліў Пінскую дыяцэзію, заснаваную згодна з канкардатам (дамовою) між Польшчай і Апостальским Пасадам.

Княгіня Радзівіл пакінула Беларусь ў канцы 1918 году разам з немцамі перад прысьцем бальшавікоў.

Айцец Будзька памёр у лютым 1920 г. Хвецька, які застаўся ў Пецярбургу, у сакавіку 1923 г. быў арыштаваны з групай іншых каталіцкіх съявтароў і засуджаны на доўгі тэрмін зняволення. Перад арштам, аднак, ён паслье забясьпечыць калье ў Польскай рэвіндикацыйнай камісіі, у якой працаваў ягоны быў студэнт з духоўнай сэмінары, а. Браніслаў Усас.

У сакавіку 1924 г. а. Абрантовіч паехаў як польскі дыпламатычны кур'ер у Пецярбург і вывез адтуль калье. Вярнуўшыся ў Наваградак, ён працаў калье прыблізна за 15 тысячай амэрыканскіх доляраў. У тым часе гэта была влікай сумы, хоць вартасць калье была большая. За частку гэтай сумы ён купіў

у Наваградку зямлю з забудоваю, а 10 тысячаў далаў далаў пазычы ў піцца біскупу Лазінскому пад 5 працэнтаў у год на будову духоўнай сэмінары ў Пінску, сказаўшы, што робіць гэта з ведама і згоды дабрадзеекі, але не называўшы ейнага прозвішча.

Шмат што застаецца няясным, напрыклад, якім чынам а. Абрантовіч, вядомы ўсім як беларус, атрымаў польскі дыпламатычны паштрап. Магчыма, тут не абышлося без дапамогі біскупа Лазінскага, якому Абрантовіч сказаў, што можа развязаць фінансавыя цяжкасці, звязаныя з будовай сэмінары ў Пінску. У 1924 г. Лазінскі быў яшчэ біскупам Менскім, але ўжо ведаў аб праекце утварэння Пінскай дыяцэзіі⁸. Абрантовіч мог спадзівацца, што і ў Пінску ён застанецца рэктарам сэмінары і што там будуть умоўы для працы на карысць Беларусі. Былі ў яго свае сумнёны, і ён нават пытаваўся рады ў Віленскага біскупа Матулавіча, які яму адказаў 18 студзеня 1924 г.: "На маю думку,

ления справы. 8 сакавіка ён напісаў Абрантовічу: "Ужо некалькі тыдняў вяду перапіску з а. Біскупам З.Лазінскім у справе калье. Я даведаўся ад яго, што яно на поўнасцю выкарыстанае, што частка яго засталася ў шаноўнага Айцеца пралатата, і што Айцец пралат зрабіў умову на працэнты, адным словам, што шаноўны Айцец пралат пааступіў гэты рэччу як уласнік, а тымчасам ад пачатку Айцец пралат ня меў на гэта ніякага права; прывоз яе ў Польшчу, з рук зусім бяспечных, на даў і не дае права да ўласнасці. Нават шаноўны Айцец пралат ня можа быць уважаны за захавальніка і апекуна: съмею так казаць, бо толькі двайм, г.зн. съ. пам. а. Будзьку і мne было даверана; шаноўны Айцец пралат быў уведзены ў сакрэт для добраў справы, для таго, каб ражня згінула, а не для таго, каб стаць наўгароднікам. У сувязі з гэтym станам рэччу прашу вярнуць частку, якая засталася, бо ж я павінен зрабіць з гэтай рэччу тое, што належыць. Хочу, аднак, залагодзіць гэтую справу мірана і разважна, прашу разумнай рады".

Пад уплывам такога нечаканага абароту справы а. Абрантовіч успомініў пра Магдалену Радзівіл і напісаў ёй 12 сакавіка 1927 г.: "Пашаны годная спадарыня Княгіня! У 1916 г. спадарыня дала ў руку съ. пам. а. Будзьку ў Менску брыльянтавае калье на мэты беларускай ўніяцкі. Я гэтае калье завёз у Пецярбург, дзе з а. Хвецькам схавалі мы яго ў май памяшканні, у чаканы на лепшыя часы, каб гатую рэч скарыстаць паводле прызначэння. Тых, што ведалі сакрэт, было троє: а. Будзька, Хвецька і я. Айцец Будзька памёр, а. Хвецьку бальшавікі пасадзілі ў вязніцу на некалькі год. Гледзячы, як а. біскуп Лазінскі мучыцца ў Наваградку, ня маючы памяшкання ані для сэмінары, ані для курыі, ані для сябе самога, а заходзіцца ён на Беларусі і мог бы зрабіць шмат для Уніі, я дабраўся ў сакавіку 1924 г. як дыпламатычны кур'ер у Пецярбург і прывёз рэч, якую а. Хвецька паслье забяспечыць у Рэвіндикацыйнай камісіі на чале з а. Усасам. З продажу я выручыў калья 15 тысячай амэрыканскіх доляраў і на працягу 2 гадоў будаваў сэмінары ў Пінску. Бачачы, аднак, што тэт ахвяры ня будзе дасягнутая, я забяспечыў 10 тысяч пазычку а. біскупу Лазінскому на 5 гадоў пад 5% у год, бо дзяла поспеху траба было працягнуць крху танкіней. За рэшту я купіў нерухомасць у Наваградку. Усё гэта разам я перадаў кляштару марыянаў ў Другі, куды сам уступіў. Гэтыя кляштары быў заснаваны Святым Айцом з той самай мэты, на якую спадарыня Княгіня дала ахвяру. Айцец Хвецьку бальшавікі хутка выпуслілі. Быў у Шыманове, цяпер у Любліне. Я ездзіў да яго ў справе ахвяры. Пакінуў ў Наваградку, ня маючы рупішнікаў, і на працягу 2 гадоў будаваў сэмінары ў Пінску. Бачачы, аднак, што тэт ахвяры ня будзе дасягнутая, я забяспечыў 10 тысяч пазычку а. біскупу Лазінскому на 5 гадоў пад 5% у год, бо дзяла поспеху траба было працягнуць крху танкіней. За рэшту я купіў нерухомасць у Наваградку. Усё гэта разам я перадаў кляштару марыянаў ў Другі, куды сам уступіў. Гэтыя кляштары быў заснаваны Святым Айцом з той самай мэты, на якую спадарыня Княгіня дала ахвяру. Айцец Хвецьку бальшавікі хутка выпуслілі. Быў у Шыманове, цяпер у Любліне. Я ездзіў да яго ў справе ахвяры. Пакінуў ў Наваградку, ня маючы рупішнікаў, і на працягу 2 гадоў будаваў сэмінары ў Пінску. Бачачы, аднак, што тэт ахвяры ня будзе дасягнутая, я забяспечыў 10 тысяч пазычку а. біскупу Лазінскому на 5 гадоў пад 5% у год, бо дзяла поспеху траба было працягнуць крху танкіней. За рэшту я купіў нерухомасць у Наваградку. Усё гэта разам я перадаў кляштару марыянаў ў Другі, куды сам уступіў. Гэтыя кляштары быў заснаваны Святым Айцом з той самай мэты, на якую спадарыня Княгіня дала ахвяру. Айцец Хвецьку бальшавікі хутка выпуслілі. Быў у Шыманове, цяпер у Любліне. Я ездзіў да яго ў справе ахвяры. Пакінуў ў Наваградку, ня маючы рупішнікаў, і на працягу 2 гадоў будаваў сэмінары ў Пінску. Бачачы, аднак, што тэт ахвяры ня будзе дасягнутая, я забяспечыў 10 тысяч пазычку а. біскупу Лазінскому на 5 гадоў пад 5% у год, бо дзяла поспеху траба было працягнуць крху танкіней. За рэшту я купіў нерухомасць у Наваградку. Усё гэта разам я перадаў кляштару марыянаў ў Другі, куды сам уступіў. Гэтыя кляштары быў заснаваны Святым Айцом з той самай мэты, на якую спадарыня Княгіня дала ахвяру. Айцец Хвецьку бальшавікі хутка выпуслілі. Быў у Шыманове, цяпер у Любліне. Я ездзіў да яго ў справе ахвяры. Пакінуў ў Наваградку, ня маючы рупішнікаў, і на працягу 2 гадоў будаваў сэмінары ў Пінску. Бачачы, аднак, што тэт ахвяры ня будзе дасягнутая, я забяспечыў 10 тысяч пазычку а. біскупу Лазінскому на 5 гадоў пад 5% у год, бо дзяла поспеху траба было працягнуць крху танкіней. За рэшту я купіў нерухомасць у Наваградку. Усё гэта разам я перадаў кляштару марыянаў ў Другі, куды сам уступіў. Гэтыя кляштары быў заснаваны Святым Айцом з той самай мэты, на якую спадарыня Княгіня дала ахвяру. Айцец Хвецьку бальшавікі хутка выпуслілі. Быў у Шыманове, цяпер у Любліне. Я ездзіў да яго ў справе ахвяры. Пакінуў ў Наваградку, ня маючы рупішнікаў, і на працягу 2 гадоў будаваў сэмінары ў Пінску. Бачачы, аднак, што тэт ахвяры ня будзе дасягнутая, я забяспечыў 10 тысяч пазычку а. біскупу Лазінскому на 5 гадоў пад 5% у год, бо дзяла поспеху траба было працягнуць крху танкіней. За рэшту я купіў нерухомасць у Наваградку. Усё гэта разам я перадаў кляштару марыянаў ў Другі, куды сам уступіў. Гэтыя кляштары быў заснаваны Святым Айцом з той самай мэты, на якую спадарыня Княгіня дала ахвяру. Айцец Хвецьку бальшавікі хутка выпуслілі. Быў у Шыманове, цяпер у Любліне. Я ездзіў да яго ў справе ахвяры. Пакінуў ў Наваградку, ня маючы рупішнікаў, і на працягу 2 гадоў будаваў сэмінары ў Пінску. Бачачы, аднак, што тэт ахвяры ня будзе дасягнутая, я забяспечыў 10 тысяч пазычку а. біскупу Лазінскому на 5 гадоў пад 5% у год, бо дзяла поспеху траба было працягнуць крху танкіней. За рэшту я купіў нерухомасць у Наваградку. Усё гэта разам я перадаў кляштару марыянаў ў Другі, куды сам уступіў. Гэтыя кляштары быў заснаваны Святым Айцом з той самай мэты, на якую спадарыня Княгіня дала ах

ТЭМА

кожнага, нават неабазнанага ў царкоўных спрахах, ясна, што кляштарымскага (лацінскага) абрэду, якім была Друя, і сэмінарыя ўсходнія абрэду — дзіве вельмі розныя ўстановы, і гаварыцы пра ту самую мэту можна толькі ў тым сэнсе, што абедзьве служаца на хвалу Божую. Абрантовіч таксама несправядлівы у адносінах да Хвецкі, які прыехаў у Польшчу на два гады раней, і таму ня мог маўчыць тры гады. Дыў у 1925 годзе пры іхнія сустрэчы ў Шыманове гутаркі яшчэ не было пра Друю. Зы ліста Хвецкі ад 1 кастрычніка 1926 г. відаць, што нават тады яшчэ ён інічага ня ведаў пра друйскі аспект справы калье.

Княгіня адказала 17 сакавіка лістом, у якім, дзеля захаванья ананімнасці, гаворыцы пра сябе ў трэція асобе: "Асаба, якая вымененая прадметы дала а. Будзьку, выразна ў маёй прысутнасці прызначыла свой дар выключна на карысць Беларусі, а галоўным чынам для Грэка-Каталикай Царквы. Скарыйцаць яго для іншай мэты было бы выразным прысываемнем сабе чужой (г. зн. грэка-каталікай, беларускай) уласнасці. Мараю гэтася асобы было заснаваць у Рыме ўніяцкую калегію. Прапану сказаць гэтася як бяспрочны факт а. Хвецкі і іншым засікаўленым асобам. Я шчаслівая, што нарешце даведалася, што гэтая справа прыняла шчасліві паварот: ніхто не казаў мне ніколі пра вынікі місіі а. Будзькі... Буду ўдзячнай за далейшыя весткі пра лёс спадчыны а. Будзькі: горача паручаю гэтую справу съв. Язэпу. Уважаю Рымскую фундацію за вельмі карысную. Пра Люблін і іншыя польскія места ніколі не было гутаркі"¹².

Ліст Магдалены Радзівіл не пакідае нікага сумневу адносна ейнай волі.

23 сакавіка а. Абрантовіч атрымаў другі ліст ад а. Хвецкі: "...Паперша — патрабую таксама грошы. Падругое — і гэта адзінне і найважнейшае, — я павінен паведаміць мітрапаліту Шаптыцкаму, каб ня быць злодзеем. Шаноўнаму Айцу пралату не сакрэц, што ахвяра была на спраўе беларускай для яго (г. зн. Шаптыцкага. — А.Н.), а а. Будзька і былі пасроднікамі, асобамі, якіх ён сам параў для дабрадзеякі... Калі мітрапаліт згодзіцца, каб реч заставалася ў вас, хай застасеца. А калі загадае вярнуць — тады прашу ўмець спраўе палагодзіць, бо я хлусціць на буду".

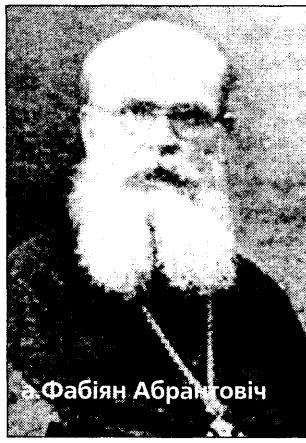
ЗАЎГАВІ

¹ Калье (франц. *collier*) — шынае жаноче ўпрыгожанье з каштоўных камянёў.

² Ч.Сіповіч. Айцец Архімандрый Фабіян Абрантовіч. "Божым шляхам", № 76-77, Парыж, 1957, с.12.

³ С.Абламайка. Невядомая Унія. "Унія", № 4, Менск, 1995, с.39.

⁴ Восі некалькі прыкладаў. Г.Піхура ў 1965 г. пісаў, што Магдалена Радзівіл "прыракла айцу... Ф.Абрантовічу вялікую суму на залажэнне беларускай (вуніцкай) калегі ў Рыме. На жаль, з гэтага праекту нічога ня выйшла, бо маёмасці, зь якіх мелі чарпацца на гэта фонды, папалі ў рукі бальшавікоў (гл. Княгіня Магдалена Радзівіл, "Божым шляхам", № 2, Лёндан, 1965, с.10). Паводле Н.Грыгор'евай, У.Навіцкага і А.Філатавай, "у руках Абрантовіча аказаўся падарунак княгіні Магдалены Радзівіл — дыямантаў, якое яна падаравала ў 1916 г. дзеля развіцця беларускай ўніяцкай царкви... Гэтыя сродкі былі складаны на разбудову (Друйская. — А.Н.) кляштару. Княгіня была задаволеная такім выкарыстаннем і пачывердзіла, што падарунак прызначаўся для Беларусі і грэка-каталіцкай царкви". (Гл. Уніяцтва на Беларусі: Ад Палацкага Сабора 1839 г. да нашых дзён; у кнізе "З гісторыі ўніяцтва ў Беларусі", Менск, "Экаперспектыва", 1996, с.128). Тое са-мае яны паўтарылі ў кнізе "Канфесіі Беларусі", Менск, 1998, с.209-210. Л.Юрэвіч піша, што ў адбудове Друйск-

а.Фабіян Абрантовіч

Айцец Абрантовіч палагодзіў спраvu па-свойму. 1 красавіка 1927-га, у прысутнасці съведкаў аа. М.Борыка, Б.Стэфановіча і Я.Гайлівіча, ён падпісаў тэстамант, у якім, у пунктах 3 і 4, гаворыцца:

"3. Два пляцы з будынкамі ў Наваградку пры Аграгодным завулку № 5 дому айцоў марыянаў у Друі.

4. Доўг Я.Э. а. Біскупа Лазінскага згодна з расыпскай, выдадзенай мне ў Пінску дні 11 верасьня 1925 г. № 6129/5113 таксама Друйскаму дому айцоў марыянаў Радзівіл".

Тымчасам у Пінску біскупская гаспадарчая рада разглядела просьбу Хвецкі, і 19 красавіка напісала Абрантовічу:

"Паведамляем, што Гаспадарчая рада на паседжанні 29 сакавіка г.г., нумар пратаколу 64, атрымаўшы ліст ад а. Хвецкі ад 25 лютага г.г. у справе рэчы, прывезенай а. Доктарам і частковая выкарыстанай на адбудову сэмінары ў Пінску, беручы пад увагу жаданне а. Хвецкі паразумеца ў гэтай справе з Я.Э. біскупам Пінскім, вырашыла паведаміць пра гэта а. Доктару, прасіць звярнуць пакітаваныне, выдадзене Гаспадарчай радаю, і ўстрымайць выплату практыкі".

На гэта Абрантовіч адказаў 23 красавіка: "...Не магу, бо ня маю права, задаволіць вашае жаданьне звароту вядомага пакітаваныне, і, што за гэтым ідзе, не могу здраўцися правою, якія з гэтага вынікаюць. Жаданьне шаноўнай Гаспадарчай рады звароту рэчавага пакітаваныня і ўстрыманьне выплаты практыкі толькі на падставе лісту а. Хвецкі ўважаю, што найменш, за паспешнае. А што будзе, калі заўтра напіша нехта X, а пасылаўтра Y? Апрача бяспречнага факту, што я прывёз гэтую реч і распара-джаўся ёю тры гады не бязь ведама а. Хвецкі, маю пісьмовы дакумент, як і на што маю выкарыстаць реч і я баражыць ад магчымых непакліканых прэтэнзій. Дакумент напісаны асобаю, якая реч ахвяравала. Я раю а. Хвецкі звярнуцца да гэтай сямі асобы. Ягоны зварот не беспрас-рэнда да мяне, пасыль трох гадоў съяздомага чаканыя, не разумею. Прапану тады шаноўнай Раду ў меру магчымасці плаціць практыкі, хоць цяпер я ня так нагла патрабуем, а суму, у выпадку маёй съмерці, выплаціць дому аа. марыянаў у Друі, якому я перадаў і суму, укладзеную ў Пінск, і ўласнасць, купленую ў

Наваградку, якую цяпер прадаем".

Хвецкі, відаць, скарыстаў з рады і напісаў да княгіні Радзівіл. У лісьце да а. Абрантовіча ад 29 красавіка 1927 г. ён піша: "Пісаў я да біскупа Пінскага зь ведамі Шаноўнаму Айцу пралату меркаваныя. Пасы-

ля 3 траўня напішу, што адклікаю мае дамаганын ў съявіле лісту княгіні Радзівіл. Застаецца аднак мае асноўнае цверджаныне, што з гэтага мелі карыстасць грэка-каталікі, і мой абавязак паведаміць мітрапаліту Шаптыцкаму. Пра гэта ясна піша К(нягіня) Р(адзівіл)".

Між іншым, Хвецкі сам быў на супраць выкарыстаць дар Магдалены Радзівіл на іншыя мэты. У лісьце ад 23 сакавіка ён піша: "Мяне ўласнасці не абышлю, што шаноўны Айцец пралат ужывае (грошы), напісав у Пінску, а тым больш у Друі, але міне забалела тое, што а. біскуп Пінскі, маючы дзяржавную дапамогу, карыстае з такай ахвяры, а мы ў Люблін павінны жабраваць, кампраметаваць Інстытуту з прымыненіем недахопу фондаў, калі лёгка маглі б

меху салідную дапамогу..."

Мусіць, з гэтай прычыны Хвецкі пісаў да пралата Антона Окала-Кулака, Магілёўскага генеральнага вікарья, а той напісаў да Магдалены Радзівіл. Княгіня піша пра гэта Абрантовічу 25 красавіка 1928 г.: "Асеньняй парою я атрымала ліст ад а. Окала-Кулака ў спраўе, у якой піша а. Хвецкі да шаноўнага Айца. Мой погляд ім ведамы, але адной з харектэрных рысаў дзеячоў, ці то ў дабрачыннай, ці ў ролігайнай галіне, ёсьць, што зусім не зважаюць на волю ахвярадаўцы і дадзеныя на азначаную мэту грошы ўжываюць на нешта іншое без найменшага сорamu. Так я бачыла заўсёды ў Польшчы, бо за мяжою зусім інай. Мне цікава ведаць, ці аа. марыяне таксама на зробіць інакш, бо, праўду кажучы, будова (*postawienie*) сэмінары ў Пінску таксама не была ў праграме".

Гэта быў далікатны дакор а. Абрантовічу. Тым ня менш княгіня не пераставала верыць, што ён і марыяне, ведаючы єйную волю, выканалі яе. 18 траўня, каб зъмякчыць уражаныне, зробленае папярэднім лістом, яна пісала: "Прашу не прымець да сэрга тое, што я пісала ў справе Пінскай сэмінары. Бываюць дні, калі мяне прыгнатае ўспамін банкруцтва столькіх праектаў, столькіх надзеяў, разъяленых

страшнай ваенай бураю. Зрэшты, реч, якая служыць на хвалу Божую, калі не беспасрэдна, то хоць акружнай дарогаю, вядзе да адной мэты".

Гэтыя слова шмат гавораць пра характар Магдалены Радзівіл. Відаць таксама, што яна мала верыла ў зва-

рот пазыкі, дадзенай Пінскаму біскупу. Тому, калі крыху пазыней а. Абрантовіч адведаў княгіню ў Годзэсберг/Rhein)

у Нямеччыне, дзе яна тады жыла, і сказаў, што надзеі на зворот няма, яна прыняла гэта спакойна. Што ёй забалела, гэта хлуснія, якая выявілася пазней.

Між іншым, Хвецкі сам быў на супраць выкарыстаць дар Магдалены Радзівіл на іншыя мэты. У лісьце ад 23 сакавіка ён піша: "Мяне ўласнасці не абышлю, што шаноўны Айцец пралат ужывае (грошы), напісав у Пінску, а тым больш у Друі, але міне забалела тое, што а. біскуп Пінскі, маючы дзяржавную дапамогу, карыстае з такай ахвяры, а мы ў Люблін павінны жабраваць, кампраметаваць Інстытуту з прымыненіем недахопу фондаў, калі лёгка маглі б

меху салідную дапамогу..."

Абрантовіча можа съведчыць той факт, што, даведаўшыся пра ягонае назначэнне ў Маньчжурую, у лісьце ад 15 лютага 1928 г. яна пісала: "Я загадала, каб Шаноўнаму Айцу быў высланы тысяч з золотых на ўсё патрабавае, калі падае на місію, і ласкава прашу іх прыняць". У жніўні, перед самымі ад'ездам, ён атрымаў ад Магдалены Радзівіл на дарогу 400 нямецкіх марак.

Айцец Абрантовіч скончыў свой навідзяць у жніўні 1927 г. На пачатку 1928 г. ён быў пакліканы Святым Пасадам на кіраўніцтва япархій усходнія абрэду для расейцаў у Маньчжуру. Яму было дадзена не-калькі месяцаў для падрыхтоўкі, лячынны і вывучэнны ўсходнія абрэду. У сакавіку 1928 г. ён пакінуў Друю. Заехаў у Пінск, дзе зноў успылы справа калье, якія відаць з ведамы, але дадзеныя на азначаную мэту грошы ўжываюць на нешта іншое без найменшага сорamu. Такім чынам, яна пісала ў справе Пінскай сэмінары. Бываюць дні, калі мяне прыгнатае ўспамін банкруцтва столькіх праектаў, столькіх надзеяў, разъяленых

уздзеніем пакінутага князя

"выраў", бо Хвецкі, паміма лісту, аб якім ведаеш, пісаў да іх нідаўна, каб нічога не давалі, а б.біскуп (нібытая жартам) кажа: "Tu's nas nabral"

(ты нас ашукаваў)".
Пазней, 16 траўня, ён піша Цікоту з Трускаўца, дзе быў на лячэнні: "Распачаў кэрэспандэнцыю з Хвецкай, што альбо хай ён мяне ў суд падае, або я яго падам. Тож яшчэ цішыня! Аб рэзультатах паведам-

лі".
Здарэннем таго самага дня Хвецкі выслаў Абрантовічу свой ліст, у якім піша: "Прыпамінаю сабе, што першае пісмо, пісане ў гэтай справе, было да Біскупа Лазінскага, бо думаў я, што реч тая знаходзіцца ў яго, а ён нікага права ня мае; калі Біскуп выясняньі мне, што ён мае толькі пажыганае, уся аргументація звязнілася праціў Дарагога Ксяндза Пралада, сіла катара заўсёды тая самая. Помнічы добра, што реч тая не мая асабістай ўласнасці, а даная для пракаваньня ў акрэсленым цэлю, хочачы заўсімі справу скончыць, мусіць пісаць да Кір Андрэя, катара слова ўсё развяза. Кір Андрэй адпісаў мне, што ён гатоў узձяліць мне часу, ды калі сгодзіцца кс. Ф.Абрантовіч. Атрымаўшы гэта пісмо, а також атрымаўшы ў стычні 1928 г. пісмо ад Біскупа Лазінскага, чы ён мае плаціць працэнты кс. Абрантовічу, я даў такі адказ: тым, што Мэтроп. Андрэй чыніць аддачу рэчы гэтай, чы часыц, ад згоды кс. Абрантовіча, даходзіць больш ні буду і прашу плаціць працэнты кс. Абрантовічу. Ніхік судоў я вясыці не думаю, і мне асабістай грошай гэтых ня трэба, павагу прызнаю толькі адну Мэтроп. Андрэя, бо калі дароўшчыха реч аддала, то я реч і права кончылася. Калі Ксёндз Пралад падаць з міе, зв'язнілася. Помнічы добра, што праўбіце, я не падам. Паведамі Мэтропаліту Андрэю, і канец".

Могілкі на цяперашній вуліцы Казлова ў Менску паўсталі ў 1840-х гады як месца пахаваньня жаўнерай, памерлых у гарадзкім вайсковым шпіталі.

Да 1915 году могілкі, як і царква Аляксандра Неўскага, належалі вайсковому ведамству, а пасля толькі былі перададзены месту. Ад сярэдзіны 1950-х на Вайсковых могілках людзей не хаваюць — клады апынуліся ў цэнтры сталіцы. Зрэшты, і да таго часу на Вайсковых могілках пахаваць ня кожнага — за савецкім часам гэта быў ізкропаль для партыйных, культурных і грамадзкіх дзеячаў, а да 1917 г. там хавалі пераважна вайскоўцаў ды іхных сямейнікаў. Цяпер могілкі належаць Спэцыяльному камбінату камунальна-побытавай абслугі, падпрадкаванаму Ўправе прадпрыемства камунальной абслугі Менскага гарыканкаму — зусім не рамантычна на першы погляд. Зь сярэдзіны могілкі выглядаюць інакш — сям-там занядбаныя. Але ўсё ж яны — вельчыні помнік мінуўшчыне.

Яшчэ ў 1920-я быў паставлены помнік на магіле Івана Пуліхава, які, выконваючы прысуд падпольнае рэвалюцыйнае арганізацыі, разам з Аляксандраў Izmайлівіч падрыхтаваў і 27 студзеня 1906 г. зьдзейсніў замах на менскага губэрнатора П.Курлова, калі той ішоў на набажэнства ў Петрапаўлаўскі катэдральны сабор на цяперашнім пляцы Волі. Пуліхаву за гэта быў публічна пакараны съмерцю, а ягонае цела колькі дзён вісела на браме Пішчалаўскага замку. Izmайлівіч выслалі на катаргу. Паводле ўспамінаў Антона Луцкевіча, Izmайлівіч у 1905 годзе быў сувязнью між партыйным эсэраў і Беларускую Сацыялістычную Грамадою. Кантактаваў з беларускім сацыялістамі ѹ сам Пуліхав.

Амаль роўненька праз сорак год па замаху на менскага губэрнатора 3 студзеня 1946 г. на пляцы Волі адбылася трагедыя — у часе навагодняга карнавалу ў будынку старога Гасцінага двара ў польскім загінула 27 чалавек, пераважна моладзь. Помнік гэтым маладым ахвярам стаіць зльвею ад уваходу на прысады, што вядуць ад вуліцы Казлова да Чырвоназорнай. Цікава, што на помніку памылкова выбітае імя аднае жанчыны, што яшчэ й дагэтуль жывая — думалі, што загінула. Яна не пратестуе...

Спачываюць на могілках таксама юдзей: Йосиф Натанович Шнітман, Хаим Давидович Алер, Залман Шмуйлов Гінзбург...

На помніку каталічкі надпіс зроблены на падольскай мове: Stanisława z Szablowska Czeladzinska. Zyla lat 34. Zm. 30 września 1934 r. Pam. teza, dzieci i matki — магіла дагледжаная, стаяць кветкі.

Бываюць і такія надпісы: Ефакия, Арловская, Казловская... Або: Камлюк Адэля Антоновна. 1880—1946. Память от детей и внуков.

Пакінула на могілках свой сълед і апошняя палавіністая беларусіца — гэта дэзвюмоўны армянска-беларускі помнік-крыж, надпіс на якім паведамляе: Ахвярам землетрасення ѹ Арменіі ад Мінскага армянскага таварыства.

Беларускія надпісы спачываюць на могілках, здаецца, нікому, апрач сябе, не вядомым людзей. Вось спачываюць утраіх: Ганчарык Веры Паўлаўні (1943—1945), Ганчарык Мікалай Флоравіч (1903—1941), Ганчарык Флор Міхайлавіч (1873—1939) — іхныя імёны дублююцца па-расейску на табліцы, прымасцяной да агароджы. Гэткіх дублювальных надпісіў трапляюцца яшчэ некалькі на ўсім іншым.

“Тут маршалы нацыі съпяць”

пачатку 1930-х гадоў дырэктарам аддзелу Беларускага дзяржаўнага бібліятэкі ў Доме ўраду.

Зльвея ад галоўнага уваходу на Вайсковых могілках — пахаванье Ігнатоўскага (1881—1931). Спачатку там у 1932 г. быў паставлены гранітны помнік, што захаваўся дагэтуль. Кажуць, ля гэтай съвятое мясыцы ў апошнюю немецкую акупацию збираліся хлопцы й дзяўчата з Саюзу Беларускіх Моладзі. На 110-ю гадавіну з дня нараджэння праф. Ігнатоўскага ягоная магіла быў падпрадкаваны, аблкладзена гранітнымі плітамі, да старога помніка быў далучаны новы з скульптурным партрэтам і надпісам: Першы Прэзідэнт Беларускай акадэміі навук. Нарком асьветы БССР. Магіла агароджана, хаця даўно не прыбіралі: стаяць пажоўкі, кветкі, старыя вянок, ляжыщы алаісце...

Тутсама спачывае Аляксандар Чарвякоў. Пра трагічную съмерць Чарвякова піша Юрый Стукаліч у кнізе “Мы дойдём!” (Нью-Ёрк, 1975): “...16 чэрвеня 1937 году ўвесь сталічны Менск страснай адзіночны стрэл у Доме ўраду. Старшыня Цэнтральнага выканаўчага камітэту БССР Аляксандар Чарвякоў, пакінуўшы паседжанье пленуму КПБ, дзе паводле беззапісных дырэктыў з Москвы тагачасны сакратар партыі скінуў на яго незаслужаныя абвінавачаны, прайшоў у сваіх кабінет і там скончыў жыць.

Зльвея ад магілы А.Чарвякова знойдзеце невялічкае пахаванье з

самагубствам. Хаця яго хавалі ў нефарбаванай труне, — пахавальная працэсія, у якой былі тысячы людзей, ператварылася ў маўклівую палітычную дзманстрацыю. Ягоную амаль зусім злынклую магілу (...) беларусы ў часе вайны адшукалі і ўзнавілі, толькі наўрад ці яна гэта дагледжана цяпер, як тады”.

На колькі дакладны аўтар — цяжка меркаваць, бо кніга “Менск” з “Збору помнікаў гісторыі і культуры Беларусі” паведамляе, што сталя на магіле Чарвякова паставлена яшчэ ў 1938 г. Пра гэта съвядчаць і ўспаміны сучаснікаў. Але магіла насамрэч выглядае закінутай — яна губляеся сярод непрыкметных пахаваньняў у сярэдзіне могілак. Нядайна на ёй звязваліся вянкі ад сяякоў, па-расейску. І на помніку напісаны: Выдающійся партыйны и государственный деятель, Председатель ЦИК БССР Чарвяков Александар Григорьевич. 1892—1937. Нават мёртвага першага беларускага нацыянал-камуніста ўшанавалі на чужой мове, расейская шыльда вісіць і на доме, дзе жыў “прэзыдэнт” БССР. Зрэшты, і дбаци пра беларускія помнікі не было каму.

Хаця яшчэ жыве дачка ўсебеларускага старасты — расейскамоўная, народная яму, а жончына, ад яйнага шлюбу з калегам Чарвяковым з Белнацкаму Ўладзіславам Скарынкам. Чарвякоў на меў сваі дзяцей...

Колосаў помнік паставлена ў 1970 г., галава клясыка ў тоўшчы граніту уражвае сваёй велічэзнасцю. Але які красны помнік паставіў Колас сваёй жонцы Марыі Мікевіч?

Заір Азур выштукаваў двухмэтровы ўсечаны абэліск, уянчаны уранаю, з якое спадаюць гірлянды кветак. На роўнадзі абэліску — мэдальён з партрэтам выяўляючы наядожчыцы. А сам помнік стаяць на пляцоўцы, да якое звязаны вядуць пры-

ступкі.

Цяпер вернемся назад, у старую часыцу інкрапалю. Збоччышы ад галоўнага уваходу направа, прайшоўши трыцаць мэтраў, трапім да месца, дзе беларускія магілы месцяцца на гайгусцей. Найстарэйшае пахаванье: Язэпу Геранімавічу Васілеўскаму. 1905—1929 г. Дарагому таварышу па доўгай сумеснай работе на працоўным фронце ад рабочых, работніц і служачых друкарні БДВ. Я.Васілеўскі ў свой час быў вядомы як выдатны съпявак у хоры Першага Беларускага дзяржаўнага тэатру пад кіраўніцтвам Уладзімера Тэраўскага.

Ідзём далей: Юры Герасімавіч Рудзько. Нарадзіўся 27 чэрвеня 1913 г. Памёр 4 лютага 1948 г. Ля магілы Рудзька яшчэ адзін беларускі помнік: Пісьменнік Уладзімір Агіевіч. 26.IX.1910 — 2.X.1952. На стаўліца Агіевіч Ганна Савічна. 23.II.1912 — 25.II.1994. Наперадзе — ажно шэсць беларускіх стэл. Вечным сном съпіць Кузьма Чорны, беларускі Дастаеўскі. Паводле съвядчання свяякоў Чорнага, сам сябе ён называў Нікалаем, а не Мікалем, вось жа ён на помніку чытае: Кузьма Чорны (Раманоўскі Нікалаі Карлавіч) 24.-VI.-1900 г. — 22.-XI.-1944 г. На гэта ёсьць яшчэ адно тлумачэнне — помнік паставлены ў 1947 годзе, калі нават беларусаў пісалі Владзімірамі, Нікалаімі да яшчэ якнебудзь. З гэткім перайначаньнем імён мы яшчэ сутыкнемся.

За Чорным пахаваны Паўлюк Трус, а побач — Купалава племяніца: Ніна Юліанаўна Раманоўская. 12.XI.1918 — 3.XI.1956. Тутсама спачывае паэт Алесь Гурло (1892—1938): у 1909 г. ён пачаў друкавацца ў “Нашай Ніве”, а з часу стварэння тэрміналягічнай камісіі Інстытута беларускай культуры быў ейным стальным супрацоўнікам, уклаў слоўнік “Тэхнічных тэрмінаў” — апошні тэрміналягічны даведнік, выдадзены да другое сусветнае вайны (у 1933 годзе). Яшчэ адзін беларускі помнік: Петрачэнка (Аўлачынскай) Вацлава Іванаўна. 1918 — 1947. Жыла ў яго сёргы, пакуль яно білася — гэта стрыечная сястра гадана ўжо Ніны Раманоўскай.

Вельмі сціплы помнік на магіле аўтара слоў Дзяржаўнага гімну БССР Міхася Клімковіча, але мармур надмагільня спрэс пакрыты надпісамі: Пісьменнік Міхась Клімковіч. 21.XI.1899 — 5.XI.1954.

Мы будзем жыць вечна: у славе народу,

У кожным здабытку, у мясцінцы любой

Есць наша цаглінка, есць наша работа,

Як мёд есць у кветцы любой падвой.

Разам з мужам пахавана ў Марыя Клімковіч.

Зусім у іншай частцы могілак, недалёка ад таго месца, дзе спачывае Аляксандар Чарвякоў, ляжыць аўтар музыкі Дзяржаўнага гімну БССР і РБ Нестар Сакалоўскі, якому Саюз кампазытараў БССР у 1962 г. паставіў двухмэтровы помнік у форме саркафагу, уянчаны скульптурнаю кампазыцыяй, што сымбалізуе “батьку-Нёман”.

Шукаючы іншыя беларускія магілы, лепш за ўсё вярнуцца да помніка Ігнатоўскаму й рушыць у бок царквы. Маці Купалы перажыла сына на два дні. Містыка?.. Памерла Бялініга Луцэвіч (Валасевіч) на акупаваным Менску 30 чэрвеня 1942 г., хавала ён беларускага грамадзтва сталіцы. Купалаў пупел з Масквы ў Менск вярнулі толькі праз дзванаць гадоў — у 1962-м. Маці Купалавай маці дагледжана — чорны мармуровы помнік, залаціты слова: “Наўчыўся я слоў беларускіх ад маці...”.

Колосаў помнік паставлена ў 1970 г., галава клясыка ў тоўшчы граніту уражвае сваёй велічэзнасцю. Але які красны помнік паставіў Колас сваёй жонцы Марыі Мікевіч?

Заір Азур выштукаваў двухмэтровы ўсечаны абэліск, уянчаны уранаю, з якое спадаюць гірлянды кветак. На роўнадзі абэліску — мэдальён з партрэтам выяўляючы наядожчыцы.

ЖЫВАЯ ГІСТОРЫЯ

23 кастрычніка 1937 г. Паставіў помнік калектыў Беларускага дзяржаўнага драматычнага тэатра. Справа ад У.Крыловіча ляжыць Аўсцігней Міровіч (1878—1952) — драматург, аўтар п'есы «Машэка», пастаўленае ў 1923 г., мастацкі кіраўнік Першага Беларускага дзяржаўнага тэатру, калега У.Крыловіча. Побач у 1948 г. пастаўлены помнік на магіле Валянціна Таўлая — паэта й актывіста нацыянальна-вызвольнага руху Захоўніца Беларусі. Непадалёк пахаваны Эдуард Самуілёнак, які ў 1934—39 г. працаваў у рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва». Народны артыст Б.С.С.Р. Арсэн Дзянісавіч Арсэнко. 15 / III 1903 — 30 / VII 1945 — саліст Дзяржаўнага тэатру оперы й балету БССР, выкананыца галоўных партый у операх «У пушчах Палесься», «Кветка мяркуе», што тэркт быў скіраваны

«Алеся». Помнік пастаўлены ў 1950 годзе.

Тая частка могілак, што атачае царкву, заўжды добра дагледжана: магілы, нават безыменныя й бяз помінкаў, абкладзены чырвонаю пліткай, гэткаю сама, якою выкладзены цэнтар Менскага Магільца, пад адной з гэтых безназоўных пліт ляжыць сын Натальлі Арсеневай і Франца Кушала — Міраслаў. 22 чэрвеня 1943 году ў менскім гарадзкім тэатры ставілася п'еса Францішка Аляксандра «Пан міністар». Пасля паказу з нагоды гадавіны «вызваленія Беларусі ад бальшавікоў» мусіла быць урачыста абвешчана пра стварэнне Саюзу Беларускага Моладзі. Менавіта ў часе агалошвання СБМ і адбыўся выбух.

Кубэ ў часе выбуху ў тэатры ўжо не было. Гісторык Юры Туранак мяркуе, што тэркт быў скіраваны

менавіта супраць Кубэ, а арганізаціі ён быў гестапа, якое не задавальняла палітыка гаўлійтэра Беларусі. Съмерці напаткала сваіх ахвяр знянацку — гэта былі маладыя хлопцы й дзяўчата.

25 чэрвеня беларуская сталіца выпраўляла на вечны супачынак ахвяры бальшавіцкага замаху 22-га чэрвеня ў Менскім Гарадзкім Тэатры.

Раніцо адбыліся жалобныя на-бажэнствы ў царкве й касцёле, пасля чаго дамавіны з нябожчыкамі былі перанесены ў залу Акруговага Камісарыяту, дзе а 3-й гадзіне па паўдні адбылася цырвільная жалобная ўрачыстасць. [...]

Пасля адыйграння аркестрай жалобнага маршу дамавіны ахвяраў былі вынесены з залы Акруговага Камісарыяту, каб адвесці іх на месца вечнага супачынку.

Дарма што благое надвор'е, калі

будынку Акруговага Камісарыяту вялікае зграмаджэнне народу, з якога ўфармаваўся вялікі жалобны паход, рушчы галоўнай вуліцай да вайсковых могілак. Кажная дамавіна пакрытая бел-чырвона-белым сцягам і заспанная краскамі й вянкамі», — так 30 чэрвеня 1943 г. апісала пахаванье «Беларуская газэта». Разам з Міраславам (яму тады, як успамінае Яніна Каҳаноўская вырвалася сціну) назаўжды пайшлі ў той дзень з жыцця Андрэй Братко, Кастусь Мокат, Тамара Насенік, Марыя Негіна, Марыя Сабалеўская, Леанід Слаўнін ды трох непазнаных... Вядома, што хавалі з краю (на той час) могілак, знаку пастаўіць не пасыпелі...

У 1898 г. у гонар перамогі ў расейска-турэцкай вайне 1877—78 г. на могілках была збудавана царкva-помінкі Аляксандра Неўскага. Унутры бажніцы на калёнах прымацавана мармуровая плітка з імнамі 118 загінульых у гэйнай вайне беларусаў з Каломенскага полку й артылерыйскага брыгады расейскага войска. За ахвярнікам — пахаванье з парэшткамі вяроўных афіцэрскіх рангаў, а паблізу — дзяўне брацкія могілкі вояў. Гэтая царква даўжай за ўсе іншыя праваслаўныя сьвятыні Менску была чынна за бальшавікоў — да 1939-га, калі яе зачынілі. Але пасылья таго як увесені 1933 году бажніца была перададзена «абнаўленцам», большасць вернікаў пачала наведваць іншую — на Козыраўскіх могілках, таму фактычна сьвятыня стала пустая ажно да пачатку нямецкай акупацыі. Адна зь першых бомбаў, што паляціла на Менск з пачаткам уварвання войска Трэцяга Райху ў СССР, 24 чэрвеня 1941 г. трапіла ў царкву, але яя выбухнула. 128 чэрвеня вернікі сарвалі савецкі замок з сваіх сьвятыні, а ўжо 6 ліпеня была адслучана першая літургія. Ад таго часу царква чынна дагэтуль. Хаця на пачатку 1960-х улады зборыліся зноў зачыніць бажніцу й ператварыць яе ў майстэрню трун, але настаяцель царквы пратаярэй Віктар Бекаровіч адстаяў сьвятыню.

Ходзіць у Менску шмат легендаў пра гэтыя сталічныя інкропалі. Адна з іх — пра стварэнне «Пантону Беларусі». Нібыта рыхталася па-

станова Ўраду пра стварэнне інкропалі беларускіх нацыянальных і дзяржаўных дзеячоў. Адны кажуць пра гэту ідэю ў кантэксце пасыя-сталинскіх часоў — бышчам яе пахавалі пасылья зыніччынія Беры. Іншыя згадваюць пра яе ў звязку з высяканьнем дрэваў на могілках гадоў пятнаццаць таму. Раз-пораз у газетах распаўчаныца спрочкі на-конт первозу ў Менск парэштак Максіма Багдановіча — на Вайсковыя могілкі, да Коласа й Купала.

Найлепш пра значэнне й накананьне Вайсковых могілак напісаў, бадай, Рыгор Семашкевіч у сваім вершы з кнігі «Субота»:

*Вайсковыя могілкі Мінска
Не будуць варот зачыніць.
Спыніся — далёкі ці блізкі —
Тут маршалы нацыі спіць.
[...]*

*I не пры маільным границе,
А скроў на вялікай зямлі
Любіце пазтай, любіце!
Ix так ненавідзець маілі.*

«У сучасным Менску Вайсковыя могілкі не функцыянуюць, не існуюць у сведамасці людзей», — мяркую гісторык і архівіст Віталь Скарабан. І з гэтым цяжка не згадацца. Бальшыня могіл не дагледжана. Ля царквы Аляксандра Неўскага гуртующимі бяздомныя, выпрошываюць гроши, п'юць...

На Вайсковых мноства загадак — і на толькі беззаконнай пахаваньні, якіх многа і на Кальвары, і ўсёй Беларусі.

Нібыта менавіта тутака расстрэльвалі пайстаницу 1863 году, але дакладных съвядчанняў пра гэта няма. У кнізе «Горад і годы» (Менск, 1967) Адам Мальдзіс і Ўладзімер Каараткевіч у артыкуле «Горад паўстае» пішуць, што калі-ноўца расстрэльвалі блізка цяпрашняга Паштамту, за колішнім жыдоўскім кладамі, якія месціліся ў раёне гатэлю «Свіслач» на скрыжаванні вуліц Валадарскага й Кірава. А дзе тады хавалі — няясно...

Няхай жа зямля будзе пухам усім пахаваным на тым інкропалі: і піянеры Галі Вайтэнкавай, і эбэзмаўцам, і ўсім вядомым і невядомым па-хаваным, загінульым і расстрэлянным. Памятайма дзядоў.

Віктар Мухін

Помнік Геніюш схавалі ў падвале

У гарадзенскім клубе «Пахо-дня» адбылася сустрэча з Міхасём Скоблям, які падрыхтаваў да друку кнігу твораў Ларысы Геніюш

Том, які выйшаў у «Беларускім кнігазборы», а таксама «Дзярэчынскі дыярыюш» самога Скоблы можна было набыць на сустрэчы. Прысутныя ўспаміналі пра паэтку, якая жыла на Гарадзеншчыне і памерла ў Горадні ў 1983 г.

Прафесар універсітету імя Янкі Купалы Аляксей Пяткевіч быў сведкам яе апошніх дзеян. Гарадзенскія анколяті зрабілі апрацоўку, і паэтцы палепшала. Якраз быў каталіцкі Вялікідзень. Яна акрыяла, зрабілася бадзёй і жыццярадасная. І раптам злавесны момант. Уначы яе пачягнулі на паўторную апрацоўку. Ёй адразу пагоршала. Яна пачарнела, цяжка дыхала. Глядзела ўгору, ня ела, нікога не ўспрымала. Запальны очы, завостраны нос. Праз дзень, калі спілкаваўся з прыходом, якія слова, чытаў сам Лукашэнка. Зрэшты, прасіць рэабілітацыі для мужчын са прафесійнай беларускай ў сёньняшній улады — папросту амаральна.

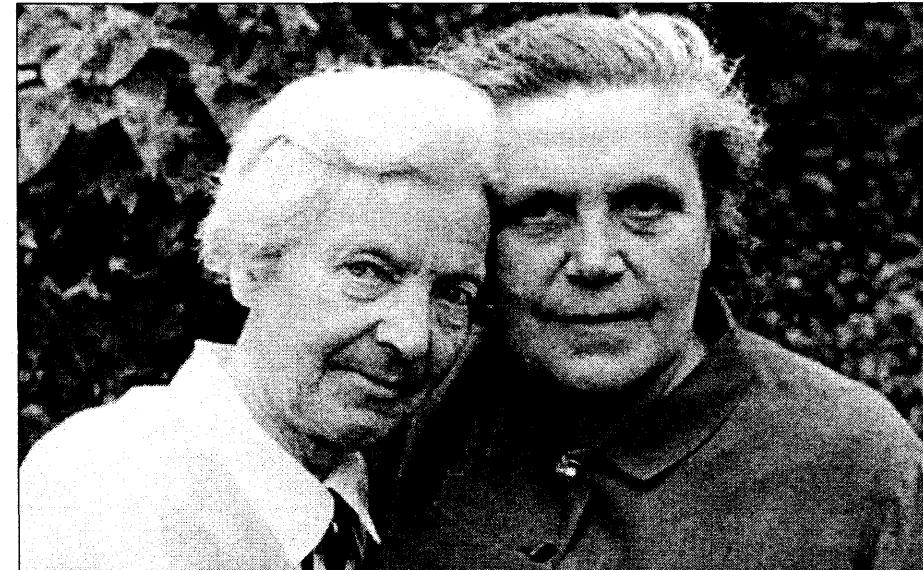
Міхась Скобла апавядаў пра тое, як ціперашнія ўлады і КГБ дружна адказаўць, што паэтка «не падлягае рэабілітацыі». Асабістую справу Ларысы Геніюш, па яго словам, чытаў сам Лукашэнка. Зрэшты, прасіць рэабілітацыі для мужчын са прафесійнай беларускай ў сёньняшній улады — папросту амаральна.

У Празе захаваліся абодва дамы, дзе яна жыла, аднак за мяжой усталяваць мэмарыяльную шыльду яшчэ цяжкай, чымсьці тут. Спілкаваўся практык зборыні, зроблены самой паэткай альбо кімсьці з яе сяброў — у адным паасобніку, напркілад? А палкоўнік яго сканфіскаваў? Ну, а цана магла быць і пазначана —

сваіх Ляўкаў, падорных савецкай уладай разам з шыкоўным амэрыканскім аўто, пісаў свае «дрындушкі» пра калгасын. Яна ж пісала пра бел-чырвона-белыя сцягі, пра Пагоню, пра незалежнасць. Першая яе кнішка датуецца 1942-м, годам съмерці народнага паэта.

Паэтка напісала аднойчы Машэраву: дамамажыце выехаць адсюль хоць куды, хоць да папуасаў! Адказ з ЦК КПБ падпісала тав. Палікарпава: «Отказатъ. Зельва. Советская. Тениш». Вось такая злавесная памылка ў прозвішчы...

Палкоўнік Данілік з Ваўкавыскага КГБ памёр у 1996 г. у сталіцы. Быў кніголібам. У ягонай картатэцы адзначана невядомае выданье: «Л.Геніюш. Из неопублікованного». Цена 1 рубль. Самай кніжкі Міхасю Скоблу адшукваць, аднак, не ўдалося. Дарэчы: можа, гэта быў машынапісны зборыні, зроблены самой паэткай альбо кімсьці з яе сяброў — у адным паасобніку, напркілад? А палкоўнік яго сканфіскаваў? Ну, а цана магла быць і пазначана —

Паўліна Мядзёлка і Ларыса Геніюш

дзеля падабенства са звычайным выданьнем. Такая ў мяне ўзынікла думка, калі я слухаў гэты аповед.

У Акадэміі навук захоўваецца больш за тысяччу папак з архівам Геніюш. Да яе 100-годдзя можна было б падрыхтаваць нават 10-томнік, лічыць М.Скобла. Дарэчы, нечакана паступіла каманда выдаць кніжку паэткі ў дзяржаўным выдавецтве. Аднак гэта зноў будзе «дзяржаўны» варыянт Геніюш — з усімі ранейшымі цензурнымі праўкамі. У Зельве было сабрана калія ста под-

пісай, каб пераназваць Савецкую ў вуліцу Ларысы Геніюш. Улады нават стварылі камісію, вывучаюць меркаваныя наслельніцтва. Надзеі, аднак, гэта не дадае.

Помнік Ларысе Геніюш ужо адкрыты, але калі яго ўдасца пастаўіць у Зельве — не адкажа зараз ніхто. Паводле словаў М.Скоблы, помнік гэты стаяў раней у кабінэце Вольгі Іпатавай у Саюзе пісменнікаў. Але цяпер яго схавалі ў падвале і, відаць, — надоўга.

Сяргей Астраўцоў

Вячаслав Адамчык

Балаголы, фурманы, возчики ці проста аратыя мелі звычай пагава-
рыць да сваіх коней, найбóльш іх
пажурыць. А я, помінца, чуў, як
нябожчык Сяргей Дзяргай дакараў
павучка, што жыў у яго ваннай.

А раз прыгодаўся мілы і самотны
Сяргей Дзяргай, то, мусіць, трэба
разгарнуць яго зборнік "Камень аб
крэмэн", які я калісці рэдагаваў.

Тры тымы ўспамінаў Бісмарка. Не-
абходна прачытаць. Хоць яго пра-
роцтва адносна Расіі ня спраділа-
ся: расейская і нямецкая імперіі
ажно двойчы сыходзіліся ў крывавай
бойні. Але ўжо пасъля яго съмерці.

Ён жа звеставаў: "З Францыяй
мы ніколі ня будзем жыць у міры, з
Расію ў нас ніколі ня будзе патрэ-
бы ваяваць".

"Куды мы адыходзім?" — пытае
Наваліс і адказаў: — "Заёсёды да-
дому". А мне падумалася: ці траплю
я нават пасъля съмерці на зямлю,
што спарадзіла мяне? Гэта ўжо за-
гадка часу.

Антон Чехаў у лісьце да А. Пляш-
чэева: "Мая аповесць "Стэп" па-
добна не да аповесці, а да стэпавай
энтыкліпіды".

А да чаго падобныя аповесці III.?
Хіба да даўнейшых цэкоўскіх пас-
таноў і агітак. А велешаноўнага
прафэсара Н.? Да школьнікі пісань-
ня ўз пятае клясы. На большае яны
абодва ня цягніць.

Цюрскае слова "алань" азначае
палянку, фінскае "аланка" — лагчы-
ну, а "яланка" — пералесак альбо
прагал. Значыць, наша гразаке ба-
лота Ельнін азначае багнічча, лаг-
чыну, а не яловы лес? Елань — се-
нажаць. Магчыма, назывы нашых
мястечкаў і вёсکаў, што расыцягну-
ліся ўздоўж рачной даліны Ятранкі,
усе Наваельні, Стараельні, Еленкі
паходзіць ад фінскага, ці, мо пра-
дзівей, вугра-фінскага слова "алан-
ка" — лагчына.

Саматужная, даволі праставата
аформленая книжка — "Ігнат Двар-
чанін". Нібы зь нейкага глухога
падпольля — уперамежку з партрэ-
тамі даярак пісъмы, творы, дакументы
нашага трохі ўжо забытага літа-
ратара і палітычнага дзеяча. Трагіч-
ны лёс тых, хто съмей азванца пра-
сваю нацыянальную самасвядо-
масць, каб згінуць у Картуз-Бярро-
зе альбо на Саладуках. Малочны
Шлях тых, хто загаварыў да людзей
і да Бога съвітным родным словам. Іх
была ўсяго жменька сярод пайсюд-
най, векавечнай цемноты. Горка
думаць і ўяўляць, што яны адносна
маладымі злажылі свае косьці на
чужыне, зь якой толькі на крылах
съветльных мараў далятлі да берагоў
любай Бацькаўшчыны.

У аповесцях Б. шмат хрусту
касці і мала душы.

Саматужная, даволі праставата
аформленая книжка — "Ігнат Двар-
чанін". Нібы зь нейкага глухога
подпольля — уперамежку з партрэ-
тамі даярак пісъмы, творы, дакumentы
нашага трохі ўжо забытага літа-
ратара і палітычнага дзеяча. Трагіч-
ны лёс тых, хто съмей азванца пра-
сваю нацыянальную самасвядо-
масць, каб згінуць у Картуз-Бярро-
зе альбо на Саладуках. Малочны
Шлях тых, хто загаварыў да людзей
і да Бога съвітным родным словам. Іх
была ўсяго жменька сярод пайсюд-
най, векавечнай цемноты. Горка
думаць і ўяўляць, што яны адносна
маладымі злажылі свае косьці на
чужыне, зь якой толькі на крылах
съветльных мараў далятлі да берагоў
любай Бацькаўшчыны.

Пустая, калі не сказаць непры-
мальная реч Гемінгуэя "Леў (для
місіс Мэры)". Гіцлі і жывадзёры забі-
ваюць ільва. Гемінгуэй для мяне
адышоў, як і Бунін.

Ледзьве ня ў кожнай называе на-
шай книжкі — крык, і на кожнай
вышэйшай нарадзе таксама бяскон-
цы крык, што хочацца нарэшце сква-
заць, як раіў М. Мэтэрлінк: давайце
памаўчым, можа нарэшце пачуем
голос багоў.

Бэкет — гэта матэматычнае
пісьменства ці матэматычнае музы-
кальнасць словаў. Беларуская ж
проза брала свой выток ад казкі,
песьні, нават ад хайтурнага гала-
шэння. Аднак маладзешия ў на-
шай праце спрабуюць пераймаць
Сэмюэла Бэкета. Напрыклад, Глён-

Вяжучыя яромы Цяжкія

Фрагменты новай кніжкі

бус. Беларуская арнамэнтальнасць,
асабліва Міхась Лынькоў, — гэта
ўжо выразнае перайманье рытмікі
галашэння.

На падставе рэальнага жыцьця я
стварыў выдуманы і рэальны съвет,
каб ён для мяне і майго чыгача стаў
сапраўдным. Доказ гэтаму — мае
чатыры раманы і мае аповесці з
апавяданьні.

Я жыву іншы раз у нейкай гіпа-
хандры, у цымлянай прыгнечанасці.
Ратуе і вылечавае ад яе хіба твор-
чысць — даўней задуманае, а цяпер
зьдзесьнене апавяданье.

Багіня мудрасці Мінэрва ня час-
та наведвае мяне. Здаецца, даў
вельмі кволае інтэрвю для радыё-
станцыі "Свабода".

Дзеесьці ўжо выпісаў, але занатую
яшчэ раз: "Адно зусім асабліве
слоўца пра славянаў" Ф. Дастаеўс-
кага: "...Расея краіна варварская,
змрочны паўночны калёс, нават ня
чыстай славянскай крыві, прыгня-
тальник і занявольнік ўсходніх".

Можна ўяўіць, як гэты "калёс"
душу і вынішччу ўсё съвятое белару-
скуе.

Чытаючы Булгакава, сакратара
Льва Талстога, высноваў сваё: Як
Чарткоў пры Талстым, так Б. пры
Быкаве, — крок у крок. І неадступна,
як стражнік.

У маёй душы жыве вялікі непаў-
торна-ўзънёслы съвет, які дараўаў
Богу ўбачыць — Нью-Ёрк, Ва-
шынгтон, Парыж, Бэрлін, Самар-
канд, Тбілісі, Прага, Варшава, род-
ная Вільня, — але найчасцей мая
съежка вяртаецца да таксама нязна-
нае краіны, як Варакомшчына. Та-
чуся я туды сваёю норкаю, як вёр-
такая, хітрая мышка.

Лісты Льва Талстога. Яго пера-
палац з Тургеневым. Усё ад пыхі і
гонару. Нецікава. Непагоды Турге-
неў, крыйдліва-помысліў Талстой.
Сябруюць ня з роўнімі, а з угодлі-
вымі і ніжэйшымі — Фетам.

Дастаеўскі пра Страхава, сябра
Талстога: "Нягледзячы на свой ма-
ральны выгляд, таемна пажадлівы і
за якую-небудзь тлустую груба-па-
жадлівую брыдоту гатовы прадаць
усіх і ўсё, і грамадзянскі абавязак,
якога не адчувае, і працу, да якое
яму ўсё роўна, і ідэал..."

Не меркаваў аднак, што даўней
пераноснай вульпі рабілі з саломы,
лазы, гліны, нарэшце — дрэва.

Пчалаляры ці бортнікі выдэўбалі
борці ў пнях (камлях) старых дрэў

звінічым на ветры быльнікам. Як,
зрэшты, няшмат трэба для ціхага
чалавечага шчасція.

Ноччу вострае, як алмаз, мігцен-
не зоркі ў маё вакно. Вершы Пас-
тэрніка. Добрая ўперашка з не-
пісьменнымі — засасывающие словами,
переобезъянные звёзды і
іншыя фіники, іглы, ковриги...

Знайшоў выпіскі з кулінарных
кніжак для "Падвячорка па-ксян-
дзоўску". Сальцісоны, салаткі, сыркі,
рулькі, шарлёткі, шынкі, трункі —
уся пазіў беларускай кухні ёсьць, а
г'ескі ці, праўдзівей, радыё'есы на
чатыры асобы няма.

Сумна і пуста на душы, нібы вы-
чарпана жыцьць.

Адкрываю, вынаходжу для сябе
невядомага паэта Готфрыда Бэні.
Шкада, што маю ў перакладзе зъ
немецкай адзін толькі верш — "Ра-
біна" — і аўтабіографічную апо-
весьць "Падвоянае жыцьцё". А не
выйдавалі, плюна, таму, што служыў
у нямецкім войску ў чыне маёра мэ-
дyczнай службы.

Цэлае пакаленіне беларускіх
літаратаў пэрыяду сталінішчыны
маглі бы ўсылед за вайсковым докта-
рам, маёрам вэрмахту, найперы вя-
домым паэтом Готфрыдам Бэнім
паўтарыць слова зъ яго п'есы "Тroe
старых": "Мы жылі ня так, я былі,
пісалі ня так, як думалі, думалі ня
так, як хацелі, і пакінулі пасъля сябе
зъсуміні".

Аднак ніхто па прыкладзе Бэні не
рашыўся на споведзі не пакінуў
кніжкі пакут і раскайваньня. Адзін
хіба Янка Купала свой грэх выкупіў
съмерці.

А хто ж больш падняў паласаты
шляхбайм, каб пакінуць у сябе за-
съпінаю сталінскай ўзнагароды?

Ніхто! Нялёгка ды, мусіць, немагчы-
ма прызнацца ў тым, што створана
ні тое, калі на кніжнай паліцы паб-
ліскава ціснутае золатам тваё імя,
асвячаючы шарэнту шматомніку.

Ніводная з сучасных літаратур
так не абцяжара на ганаровыі
званыя, як беларуская. Але сас-
крабі зе гэтуя заалціста-срэбнюю
луску, і ўбачыши пад ёю худзенька-
ржавага селядца. Нават ужо заля-
жалага.

Жыцьцё, вядома, мераецца зъме-
стам, а не праўгатыімі гадамі. Аднак
чалавечы век дае таксама пойны
зъмест. На старасці чалавек ня
толькі спакайнейшы і лагаднейшы,
але і разумнейшы. Але ўцекі Тал-
стога на схіле жыцьця гавораць пра
іншае. Ен ужо ня мог уціць зъ тым,
што абкружала яго — вялікая сям'я,
нэрвовая жонка, дакучлівая слава,
— але і з самым сабою.

Прачытваю "Ваенны дзённік"
Ф. Гальдэра. Успамінаю 41-ы год,
маладое лета, ўцёкі расейскіх сал-
дат у абмітках, кінутыя шынялі,
газавыя сумкі, вінтоўкі, гранаты —
і сваю расстралянную Варакомшчы-
ну.

У Караткевіча, вядома, ёсьць ня-
мала шэдэўраў, але, як сказаў бы
Стэфан Жэромускі, шэдэўры ўжо
дзесьці чытаныя.

П. — бяспрэчны працаік, але ў
яго ўсё трохі прыхавана. Ад сябе і
ад іншых. А ў гэтых схронах ці не
згубіўся яго талент?

Эпапея Ч. — гэта не валун, нават
не застылы асфальт, а порыстая
глыба, што пазелянела і неўзабаве
зарасце лебядою і кіп्रэем.

Бара Радзівілянка была атручана на
загад съвекрыви, Боны Сфорсы,
вельмі нездадоленай шлюбам сы-
на з предстаўніцай некаралеўскага
роду. На карысць гэтай вэрсіі гаво-
рыцы наступнае. У Кракаве кароль
Жыгімонт Аўгуст загадаў арыштаваць
жанчыну з атачэння Бони Сфорсы
па мінущы Вялікая Галаўня, што
была вядзьмаркай. Пасъля сэры
допыту тая прызналася, што Бона
Сфорса загадала ёй зъвесці чарамі
нівестку са съвету.

Пахавалі Барбару Радзівілянку ў
Вільні. Жалобная працэсія некалькі
дзён ішла з Кракаву ў сталіцу ВКЛ.

Жыгімонт Аўгуст заняў бацьку трон,

аднак гэта не азначала аўтаматичнай
каранації Барбары. Ей працівіліся і
маці будучага караля — Бона Сфорса —
і польская магнатэрня. Аднак

праз тры гады Жыгімонт Аўгуст, які
вельмі хакаў

**Памёр Ежы Гедройц.
Пайшоў з жыцьцю вялікі
паляк, важны ня толькі
для Польшчы. Шмат чым
абавязаны яму і беларусы.**

Сакрат Яновіч

Памятаю сваё першае сутыкненне з "Культурай", пра якую я быагата чуў, але ні разу ня бачыў на свае вочы. Здарылася гэта за часоў Герэка, калі дайшлі да мяне чуткі, што Гедройцаў часапіс лъга пачытаць у бібліятэцы Саюзу Польскіх Літаратараў на Кракаўскім Прадмесці. Падчас нейкага прыездзу ў Варшаву я скрыстаўся з пасьведчаньнем Саюзу і маг спакойна гадзінамі сядзець калі бібліятэчнага стражлажа, запоўненага нумарамі "Культуры". На жаль, каб узяць дадому, не было і гаворкі, а пра ксэракс тады ніхто яшча ня чуў.

Я адразу ап'януўся пад уражальнем беларускае тэматыкі і падтэрэспіліваныя яе вагі ў развязаньні польскіх проблемаў. Гэта было ашаламляльнае адкрыццё! Я і думачь на думай, што беларускі шматок вялізарнага Савецкага Саюзу можа аказацца такім істотным. У прэсных гадоў, праўда што, трапляліся публікацыі пра беларусаў, але заўсёды на ўроўні якой цікавосткі альбо фальклёрнай экзотыкі. А з агульнага фону СССР Беларускую ССР вылучалі наштат радзей. Беларусы і беларусы не заўжаліся як нешта значнае. Сярэдні паляк не ўсьведамляў, што існуе такі беларускі народ. Інтэлігенты таксама. Калі з кім лъга было паразумеца з гэтай справе, дык толькі з пісменнікамі і гісторыкамі. Сам я, зрешты, быў не нашмат разумнейшы, хоць мая беларускасць была нават дэманстрацыйнай. Даставуны з книжак веды былі падагнаны пад савецкі ўзоры, то бок прыстасаваны да патрэбаў будовы імпрыз. У книжках гісторыя Беларусі пачыналася з каstryчніка 1917 г. і цесна прывязвалася да чарговых звездзіў бальшавікоў. Трохі дзівіла, праўда, што клясыкі беларускае літаратуры жылі і тварылі яшчэ да тых звездзіў, але ніхто сабе доўга над гэтым галавы не ламаў. Папросту жыў-быў сабе няшчасны беларускі народ са сваімі песьнярамі, утратаваны Ленінім і кампаніяй.

І тут раптам "Культура" з тэк-

НОВЫЯ КНІГІ, ДАСЛАНЫЕ Ў РЭДАКЦЫЮ

У.Караткевіч. **Аповесці. Вершы:** Для дзяцей сярэдняга школьнага веку / Мастак П.Драчак. - Менск: Менская фабрика кальяровага друку, 2000. - 368 с. - Наклад 5000 ас. ISBN 985-454-077-4

Кніга выйшла вялікім фарматам з залатымі літарамі на вокладцы. У гэтым фаліяне, што прадаецца ў кнігарнях за 6500 руб., змешчаны Караткевічавы аповесці "Ладзіздзяя распачы", "Зброя", "Сівая легенда". Прадмова да кнігі напісаны Рыгорам Барадуліным.

Л.Рублеўская. **Балаган:** Вершы / Бібліятэка часопіса "Калосьце". - Полацак: Полацкае ліда, 2000. - 56 с. - Наклад 100 ас.

У зборніку паэзіі пакалення "Тутэйшы" - філізофская лірка апошніх гадоў.

В.Шніп. **Чырвоныя ліхтар:** Вершы / Бібліятэка часопіса "Калосьце". -

Гедройц і беларусы

стамі, з якіх вынікала, што мы зусім не рахманікі з запалімі ад голаду шчакамі і пуставатымі галовамі. Гэтая іншасць эмігранцікага тону кантравеставала з дазволенай у ПНР этнографічнай культурна-асветнай актыўнасцю, якая не выходзіла — і не магла выходзіць — па-за вершыкі, песенькі, народныя скокі і калядарныя сельскагаспадарчыя парады.

Яшчэ я са звяздзіўлемнем заўважыў, што да тых паліц з "Культурай" у бібліятэцы на Кракаўскім Прадмесці зусім не выстроіваліся чэрэгі. Я тырачай пры іх адзін-адным, як той кандыдат на ворага народнае ўлады. Што, прызнаюся, урэшце міне і спудзіла.

Ня ведаю, чыя гэта заслуга, што "Культура", за пераходу на якой у нас людзі выялілі з працы, стаяла сабе ў Варшаве цэлымі гадавікамі, і толькі ад бібліятэкаркі залежала, ці дапусціць яна каго да іх, ці не. У Беластоку страх было заінтуціца пра яе нават шчаптам, нават сирод блізкіх сябров. Такую моц мела перакананьне ўва ўсявіданьні Службы Бяспекі.

Гэтак было аж да Круглага Стала. Рэдагуючы беларускую падпольную выданію ў часе ваенага становішча, асабліва "Беларускія Дакументы", я стараўся больш-менш адлюстроўваць паэтыку публіцыстыкі "Культуры", кладучы націск не на кампэнтар, а на факты. Гэта давала сябе нялёнка, уважаючу на эмансіпіяцьцю, такую характеристэрную для беларускіх аўтараў.

З перспектывы тых мінульых гадоў я бачу, што "Культура" ўзьдзеянічала на мяне, беларуса, зусім інакш, чым на маіх калегаў-палякаў. Перадусім яна ўражала сымальством ацэнак, што ў беларускім асяродзідзе, да самых касцёльскіх сялянскіх, лічылася авантурніцтвам. Селянін — паводле свае прыроды — баўся ўлады, ставячыся да яе адначасова і са страхам павагаю, і з перакананьнем у яе ўышчайшай мудрасці. Адзінай крытыкай, якая існавала ў тых часы, залежала ад ритму палітычных сезонаў і мела неадменную спавядальныя характар, то бок адбываляся ў танальнасці мілай народнаму сэрцу самакрытыкі. Прызнаваліся памылкі і даваліся ўрачыстыя абяцаніні ўсе іх патрэвіць.

У такай аўры "Культура" мела рэсы неўскай народнай непрыстойнай чытанкі. Пагаманіць пра яе лъга было даслоўна з парада сябров. Зь іх, праўда, ніводзін не папрасіў пазыціў яму тэкст дадому, каб глыбей паразважаць над ягоным зместам. Вось жа, чытання не было, адны гутаркі. Добра і тое — я меў пра

што пагутарыць і мог хоць ненадоўга адчуць асалоду ад удзелу ў іншым мысленіні.

"Культура" Ежы Гедройца наймацней падкупіла мяне сваёй адзінкаю беларускае праблематыкі, у той час дэманстрацыйна пагарджанае. Калі часам я прызнаюся, што працэс дасыпяванья май беларускай нацыянальнай съядомасці я ўзначай меры абавязаны палякам, то заўсёды маю на думцы кола чытчоу парыскае "Культуры", якое на добры толк пачало звязацца перада мною толькі на скіле ПНР. Я ахвотна паддаўся на намовы пісаць у польскую падпольную прэсу. Завязваліся новыя кантакты і сувязі, выхад з засыценку ў съвет працягваўся. Гэта было б немагчымым, калі бы раней не чытаў "Культуры", якая перабудоўвала маю съядомасць, пераломвала аднабаковасць бачаньня мною палякаў — інакшых, чым правіцційныя клерыкалы, што не высоўвалі носа па-за ўласную парадафію, адкрытых на супстречу са мною, беларусам, іншым.

Ежы Гедройц, цаніў маршала Пілсудзкага і — як і той — на зносіў эндэці, яе нацыянальнага эгаізму, які вядзе любы народ да катастроф. "Без незалежных Украіны, Літвы і Беларусі немагчыма ўяўіць сабе незалежнасць Польшчы" — вось што даходзіла да мяне са страницы "Культуры". Я ўсьведамляў і адваротную залежнасць — бяз

там патрэбна незвычайна доўгае жыцьцё, каб іх пазыцыя прынесла адчулкы плён. Ежы Гедройц празь дзве звязы чатыры гады.

Вучыцца ад Рэдактара палітычнага мысленіні, я зразумеў моц узьдзеяння друкаванага слова, трапнага публіцыстыкі, якія ні ў якім разе не павінна быць служжкою праганды. Я ўсьведаміў розынцу паміж думкаю прамоўленай і думкаю апубліканай. Часамі съмяшыла мяне шумная рэакцыя партыйных уладароў Народнае Польшчы на звязы нацыянальнай "Культуры", якая выходзіла нізкім у параўнанні з ПНРаўскім друкамі накладам, а на дадатак выдавалася недзе пад Паўднікам, адкуль у Польшчу кантрабандою пранікала толькі нешматлікія паасобнікі. Гэта, аднак, было друкаванае слова, а значыць, да яго лъга было звязацца колькі заўтодна: вярнуцца, перацьгтаць яшчэ раз, даць іншым.

Рэжым нэрвавала перадусім існаваныя адрозных думак, якія замацоўваліся друкам без ягонага кан тролю. Да ўльвіву, які мела "Культура" на грамадзтва, улады ставіліся спакайней, бо дасканала ведалі, што ні рабочая кляса, ні працоўнае сялянства не зачытваліся б гэтым тоўстым часопісам, калі нават дазволіць яго шырокі пра даж працавальных крамах. Інтэлігэнцыю ж падпрадкаў было лёгка, бо ў нашым

Рэдакцыя «Культуры» ў Мэзон-Ляфіце. Мал. Юзафа Чапскага.

польскія падтрымкі нічога ня выйдзе зь беларускіх спробаў узьбіцца на незалежнасць. Цяжка ѿб'ясці большую зъбежнасць інтарэсаў — бяз вас няма нас, як і бяз нас няма вас. Усё ясьнай усьведамляючы гэта, я трапіў у канфлікт з атакчынім, які доўжыцца і дагэтуль. Віна ляжыць на абодвух баках — яна ў дамінаваны нацыяналізму, якія змагаюцца адзін з адным. На жаль, нашым маральным аўтарыг-

славянскім сацыялізмем гэта была працоўная інтэлігэнцыя, інакш кашучы, ручная. Тым часам "Культура" пульсавала ў рytme штомесячніка, даходзіла да далёкіх мясцін на правінцыі, і гэта яе жывучасць мусіла дадзіцца уладам.

Пра тое, як Ежы Гедройц на зносіў тэатральныя жэстай і ўсялякага паказнога геройства, съведчыць яго стаўленне да презыдэнта Лукашэнкі. Ведаючы пра тое, што дзеец-

ца на Беларусі, ён меркаваў, што належыць выкарыстоўваць тъя магчымасці, якія ўжо там існуюць. Таму ў Менску пачалі друкавацца беларускія пераклады з "Культуры", а таксама выданыні, якія гэтamu спадарожнічалі Сёньня "Культура" трапляе на Беларусь звязчайна попітю. Яе чытанне, відавочна, не спрыяе прасоўванню па службе, але за яго нікога ня садзіць за краты. І гэта важкі паказчык перамен, якія наступілі ад той пары, які сюды трапілі першыя "забароненыя плады" з саду ў Мэзон-Ляфіце.

У Беларусі "Культуру" ведаюць і чытаюць шырой, чым ва Ўкраіне ці Літве. Гэта гучыць досьць парадак сальна, зважаючы на апазыцыйную глухату сярод беларусаў, але ў гэтым выпадку спрацаваў гістарычны факт: мэнтальнае близіні з палякамі, вікі бесканфліктнага супольнага жыцця за часоў Першай Рэчы Паспалітае, адносна значнае ўзьдзеянне польскіх культуры. Некалі маршал Пілсудзкі жартаваў, што беларусы — гэта паляякі, якія кепка гавораць па-польску.

Варта звярнуцца ўвагу на розны маштаб успрыніцця "Культуры" беларусамі і палякамі. Калі палякам яе чытанне давала магчымасць глыбай асэнсоўваць грамадзкія і палітычныя праблемы і сваі краіны, і сувету, то беларусы цікавіліся найперш разуменінем саміх сябе і сваіх нацыянальных інтарэсаў. На большае іх у той час не ставала. Беларуская меншасць у Польшчы знаходзіла ў "Культуры", апрача таго, істотную падтрымку і павагу, якія дазвалялі змагацца з пякучым пачуццём сіроцтва і забытасці Богам і ўсімі съвятымі. Вось жа ёсьць недзе далёка чалавек, да чыгога голасу прыслухоўваючы прыстойныя паляякі і які час ад часу ківае пальцамі сваім суродзічам: ня так, панове, траба ладзіць стасункі з беларусамі.

Ясная рэч, у Рэспубліцы Беларусі ўспрыманне "Культуры" было інакшым. Там патрэбай было і застацца захаваныне ня толькі нацыянальнасці, але і ўласнае дзяржавы. Пабудова мондае дзяржавы, пытанье важнае ў дыскусіі палякаў, якому Рэдактар надаваў такую вялікую вагу, мусіла прыціцца ў беларуса, які змагаўся за тое сама з другога боку мяжы. Таму ён гартаў "Культуру" не прыхваткамі. Ён шукаў і працягваў шукаць у ёй аналёгіі з сваімі думкамі і дзеяннямі. Таму цалкам магчымы, што якраз цяпер і пачынаеца сапраўдны час "Культуры" ў Беларусі. Той Беларусі, палінафільскай і ў значайнай меры мэнтальнае близіні палякам.

Этны тэкст будзе надрукаваны па-польску ў часопісе «Krasnoograda», які выйдзе ў гэтым месяцы. Ён быў ласкава перададзены ў «НН» рэдакцыяй часопіса «Krasnoograda».

Лэхамі: Из еврейскага фольклора / Составители Э. Иоффе, Г. Гелес. Менск: Ураджай, 2000. - 389 с.: іл. - Наклад 5000 ас. ISBN 985-04-0276-8

Можна толькі пашкадаваць, што гэтая кніга выйшла не па-беларуску. У ёй вы знайдзе казкі, байкі, хансядкі, гісторыі, песьні, прыказкі, прымаўкі, показкі ды зычэнны жыдоў Сярдзінскі Эўропы. Цана - 3000 руб.

Э.Кодэр. **Мой Франціск Скорині:** Эссе / Перавод с англійскага А.Новікова, Г.Ермакова. - Менск: Беларускі кнігазбор, 2000. - 72 с. - Наклад 5000 ас. ISBN 985-6318-95-5

Амэрыканскі доктар Э.Кодэр, прыехаўшы ўпершыню ў Беларусь у 1997 г., зацікавіўся постасцю Ф.Скарыны, а гэтая кніга — ягоныя думкі ў рэфлексіі пра нашага першадрукара. Каштце 400 руб.

Падпрыхаваў Віктар Мухін</

Правы чалавека ў Беларусі

ВЫБАРЫ

Беларускі Гельсынскі Камітэт мае намер падаць пазоў у Вярхоўны Суд Беларусі аб прызнанні несапраўднымі выбараў у сямі выбарчых акургах. БГК мае вялікую базу звестак пра фальсифікацыі вынікаў галасавання і завышаныя лічбы яўкі на выбарчыя ўчасткі. Раней з падобнымі заявамі БГК з'явярнуўся ў ЦВК і Генэральную прокуратуру. На пачатку сінёжня будзе прэзентаваны даклад аб парушэннях падчас выбарчай кампаніі 2000 г. "Мы маем падставы казаць, што прынамі ў некалькіх акургах дэпутаты были прызначаны, а потым проста падганяліся лічбамі. Калі бы было магчымасць уключыць нашых сяброў у выбарчыя камісіі, можна было б рэальная сарваць фальсифікацыі як найменш у 30 акургах", — кажа Тацянія Процька, кіраўніца арганізацыі.

МІНЮСТ ЗНОЙ ЛОВІЦЬ БЛОХ

Другое папярэджаньне вынесла Міністэрства юстыцыі ўпłyвовай праваабарончай арганізацыі "Вясна". Прычынай стала адсутнасць у выходных звестках праваабарончага бюлетэню "Права на волю" безгустоўнага скарту РГА, на якім настойвае Мініст.

НАСТУПНЫМ ПРЕЗЫДЕНТАМ БЕЛАРУСІ БУДЗЕ 9-ГАДОВАЕ ДЗІЦЯ?

З лістапада старшыня ЦВК спн. Ярошына абвесціла, што згодна з Канстытуцыяй Беларусі прэзыдэнтам Беларусі можа стаць толькі грамадзянін Рэспублікі Беларусь **паводле нараджэння**. Аднак што такое грамадзянін РБ паводле нараджэння, нідзе ні вызначана. Перад РБ былі ВКЛ, БНР, БССР. Некаторыя тэрыторыі нашага краю ўвогуле дасталіся палікам, расейцам, летувісам у выніку нацыянальной палітыкі ССРР. Палахэнне "Прэзыдэнтам можа стаць толькі грамадзянін паводле нараджэння" адсутнічала ў Канстытуцыі Беларусі 1994 г. і было ўнесена ў "прэзыдэнцкі варыянт" Канстытуцыі'96. Магчыма, каб засыцерагчыся ад з'яўленення беларускага Адамкуса. Але Рэспубліка Беларусь была абвешчаная ў 1991 г. З тых часоў у нас і з'явіліся грамадзянін РБ паводле нараджэння. Ім цяпер ад 0 да 9 год. Згодна з арт. 8 Закону "Аб грамадзянстве Рэспублікі Беларусь", грамадзянствам Беларусі набываецца: 1) паводле нараджэння, 2) шляхам рэгістрацыі, 3) у выніку прыёму ў грамадзянства. Пры гэтым арт. 3 Закону гарантует роўнасць грамадзянай у правах, незалежна ад падставаў атрыманья грамадзянства.

Ці на маем мы справу яшчэ з адным тупіком лукашэнкайской Канстытуцыі? Цяпер выйсцемагло бы быць прынесьце ПП НС акуту, які патлумачыў бы Канстытуцыю. Гэты акт прымеаецца 2/3 галасоў ад поўнага складу кожнай з палатаў НС. Аднак НС мае невысокі аўтарытэт з-за парушэння ў падчас фармавання яго ніжняй палаты. Прасцейшым выйсцемагло бы быць зварот Прэзыдэнта, Савету Міністраў, парламенту, Вярхоўнага Суду, Вышэйшага Гаспадарчага Суду ў Канстытуцыйны Суд (толькі гэтыя суб'екты дзяржаўнай улады маюць права туды з'яўляцца) з прапановай аб прызнанні арт. 80 Канстытуцыі (які стварыў калізію) не адпаведным іншым артыкулам Асноўнага Закону і міжнародным пагадненням, ратыфіканым Беларусі.

Будзем спадзявацца, што хаця б гэтым разам улады пойдуть цывілізаваным прававым шляхам, які не прымусіць сумнівацца ў легітымнасці будучага прэзыдэнта.

ДОМ-ІНТЕРНАТ – ПАСТКА ДЛЯ СТАРЫХ

У 1995 г. Міністэрства сацыяльнага забесьпячэння надумала сяяціць старых людзей – ветэранаў працы й інвалідаў розных груп – у адзін дом, каб іх лягчэй было аблугаўваць, даглядаць. Гэтым мусіл заніца працайдунікі сабесу. Ідэя зусім якепская, але, як часта здраўца, сапсанава амаральнім рэалізатарамі. Спачатку ў старых людзей пазабіралі кватэры, спакусіўшы іх райскім жыццём пад агульным дахам Дому ветэранаў № 1, што на праспэкце Ракасоўскага ў Менску. Ордэр аў засялены ў новым месцы ім на выдалі, скা-

зашу, што тая ляжаць у дырэктара. Так, маўляў, дакументы лепей захавацца. Адным прыгожым ранкам, праз два гады, людзі прачнупілі і знайшлі ў паштовых скрынках "Положение о Доме ветеранов", якое пазбаўляла іх усялякіх правоў і цалкам аддавала Дому ўладу чыноўніку гарсабесу, гарвыканкаму і міністру сацыяльнага забесьпячэння. Калі хтосьці быў нязгодны – пагражалі выкінучу з інтэрнату на вуліцу. Пры гэтым нікага асабівага клопату аб сабе старыя не адчувалі. Так, былы вязень фашыстуўскага канцлагеру, стары, самотны і нямоглы У. Бязрукаў памёр і 3 тыдні ляжаў у сваёй кватэрцы непахаваны. Працаунік сабесу не задаліся пытаннем, дзе падзеўся іх падапечнай. Пасымерці Г. Каўрукі цела праляжала больш за 2 тыдні.

Кіруніцтва інтэрнату мела слабыя нэрви і не магло сузіраць чужую съмерць. Працаунікі сабесу заявили старым людзям: "Паміраць мы вас усіх павідымім у Дражню" (у агульны дом-інтэрнат). Так Алляксандру Ранцаву беъзе згоды выселілі, волакам правалаклі па калідоры і адвезлі ў Дражню, дзе яна хутка сканала. Анастасію Мяшкову таксама з'вязлі ў Дражню, але рэчы ёй забраць не дали, і, са словаў старых, іх дазволіла расцягнуну дырэктарка Дому ветэранаў Л. Шарбіна. Цяпер Мяшкова прыляждзе з Дражні, ходзіць па Дому ветэранаў і плача, каб аддалі рэчы.

Дырэктарка Л. Шарбіна не саромееца казаць жыхарам Дому, як яна іх ненавідзіць, як здацься іх у дурдом, згноіць у Дражні ці ў турме.

Людзі скардзяцца на адсутнасць вэнтыляцыі ў калідорах. Пастаянна вядзецца рамонт, і ад паходу фарбы многія хварэлі на алергію, ад якое памер С. Філіповіч, а А. Ігнатовіч трапіў у рэнамізацію з алергічнымі крызамі.

Нягледзячы на тое, што ордэры так і не былі выдадзеныя, Л. Шарбіна абвесціла, што рамонт у кватэрзах людзі павінны праводзіць за свой кошт, а таксама прымусіла іх аплаціць заднія датай сантехніку і электротрэчныя пліты, якія былі ўстаноўленыя бясплатна. Бяруцца грошы за ацяпленыне й гарачую ваду, нават калі іх і заваду няма.

Людзі стражалі кватэры, мёдмасць, а атрымалі залежнасць. Звароты ў Міністэрства, у гарвыканкамі нічога ня дали. І тады старыя прыніялі рацэнійны напіс і скаргі... у амбасады заходніх краінай. Тыя перадалі яе ў праваабарончыя арганізацыі.

Вось гэты ліст, ён ляжыць на майм стале. Падпісаны сяюю бабулькамі. Напрыканцы бабулькі пішуць: "Мы любім свою Родину, своё Государство, и обращаемся к вам не для того, чтобы клеймить наше Государство, а чтобы услышал Президент нашего Государства!"

Старыя думаюць, што гэта нашыя кепскія чыноўнікі не дапускаюць іхных лістоў да Прэзыдэнта. А вось замежныя чыноўнікі, хай сабе "ворагі", давядуць да яго гэты ліст. Колькі разоў дзяржава можа выкарыстаўваць і падманіца людзей, якія яе пабудавалі? Ці такою яны задумівалі сваю вялікую Радзіму, непахібнае Государства?

Малады ўжо зрабіў свае вынікі і патрабуе пераменаў.

Але вось як дамагачы цяперашнім нявольнікам Дому ветэранаў, што стаіць у Менску на праспэкце Ракасоўскага, 50?

Чытайце ў наступным нумары праваабарончага бюлетэню "Чалавек":

– Навуковы погляд на палітычныя рэпресіі ў Беларусі

– Праваслаўная царква, дзяржава і антысамізм: як гэта ўзаемазвязана?

– Правы чалавека ў Індзянії: за гады кіравання Сухарта загінула 50 тыс. чалавек. Ці магчыма прымірэнне?

– Слуёнік праваабарончых паняткаў

– Энцыклапедыя правы чалавека

– Эз аб страчаным тэатры: Дзе-я і "Вольная сцэна"

– Чалавек, які адышоў: кароткія зацемкі пра Стэфанію Станюту, Барбару Картлэнд, сіамскіх немаўлю Мэры, Ежы Гедройца, Гафэза Асада. Што яны далі чалавечству?

Замовіць нумар ахвотны змогуць па адрасе bhc@user.unibel.by або праз тэлефон (017) 222 48 00.

Падпрыгавана

Беларускім Гельсынскім Камітэтам

Анатоль Кішчук

ПРЫВАТНАЯ АБВЕСТКІ

адукацыя

Беларускую дашкольную адукацыю ў выхаваныне вашаму дзіцяці: беларуская ды ангельская мовы, музыка й маліванье (штодзень, 8:00–17:00, бясплатна). Т. у Смаліячах: (01776) 5-12-91

Прыватныя кансультаты на фізыцы. Т.: 252-73-06

вітаны

С. Ягорава Алеся з Днём народзінай! Жадаем жыццёвых поспехаў, бадрёсці і вечнай маладосці! Кобіны, Крукавы

Наталечка!!! Ведай, я Табе ёсё жыццё буде верным, ёсё жыццё адуночкі адуночкі Цябе буду хахаць. Эта ўжо май пазыція, як ведаеш, я пазыціямі ня здраджаў. Сяржук

Шматлікі беларускі студэнты шчыра віншуць **Юрку Палікова** з днём народзінай. Будзь разам з намі!

Без вар'яту жыццё было бы несікавае. Таму дзені, калі яны нарадзіліся — наўпісы. Віншуць **Маленкую Котку**

Студэнты! Прымайце нашыя спачуваныні з нагоды пачаткі сесіі. 3БС

Аляксандра, з днём народзінай! Ведай: цябе паважаюць і любяць. Анатоль і Сяргей

Някшыя нашае неба з'яўды будзе ясным, з ласкавымі сонячкамі. **З днём народзінай, Юрку!** Маленкую Котку

Віншум Таяну Хамякову, сакратарку рады ЗБС, з днём народзінай! Віртайся хутчай, ты нам вельмі патрэбная! Сябры

Шалахоўская Аляксея віншуецца з 25-гадзіздзем. Жадаем поспехаў, грошай, прыгод. Багдановічы

Mily Siarhiejká, скучыя вітаіні табе і парадаўшы ў plonjaje pracy. Szypsyna

ідэі

Паважаная "Наша Ніва"! Караткевіч варты большае ўвагі! Артыкл, якога не было

Той, хто ўскрасі Госплада Ісуса, уваскрасіць праз Ісуса і нас.

2 Карынц. 4:14

Нац. дэмакраты – ідэя элітаў. Чистая, новая, вольная Беларусь – вышэй за зямлю. Ян Сайд.

інклюз

Шукаю працы. інклюз на эксплуатацыі радыёсувязі. Т.: 279-67-14, Уладзімер

календary падарункі

Выстава ТБМ прыпанае календарнікі падарункі для дзяяцкі: кіно, фільмы і мультфільмы на відз., аўдідзе для маленікі. Таксама: календары паштоўкі, новыя кнігі, календары для ўсіх на выданіку (Румянцава 13, 12.00-19.00)

кантакты

Кохну сераду а 17-й гадзіне ў менскім Святыя-Петрапаўлаўскіх саборы мы молімся за беларускі народ. Маліцеся з намі. Ганна

Гэта мне мала Беларусь на філфаку БДУ! Яні, інтэрнат № 7, п. 708 "А"

Жытні, жарты гэтыя ўдалыя, але не твае. Ці я не лепш нарадзіць пачытаць Марціна Коўкага? Усевалад

Жытні, для цібэ – "Чуш, майстар, нарашце ўсе падтвараюць тваё імя: "Аўтар невядомы". (М. Коўкі)